

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามหาสารคาม เขต 2 นำเสนอเรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. การปฏิรูปการศึกษา
2. ค่านิยมที่พึงประสงค์
3. คุณธรรมและจริยธรรม
4. บทบาทการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม
5. การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3
6. พัฒนาการคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3
7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 7.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

1. การปฏิรูปการศึกษา

การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ เป็นการปรับปรุงการดำเนินงานโดยการเลือกสรร เปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมแนวทางที่มีอยู่เดิม เพื่อยกระดับมาตรฐานคุณภาพของการจัดการศึกษาให้บรรลุจุดมุ่งหมายความเป็นเลิศทางการศึกษาในปี พ.ศ. 2550 ให้ได้ผลผลิตคือ ผู้เรียนมีมาตรฐานในทุกระดับการศึกษา จุดมุ่งหมายของการปฏิรูปการศึกษาเพื่อสร้างบุคคลแห่งการเรียนรู้ องค์กรแห่งการเรียนรู้ และสังคมแห่งการเรียนรู้ให้เกิดขึ้น โดยผู้ที่ผ่านการศึกษามีความสามารถและคุณลักษณะพื้นฐานที่สำคัญคือ เป็นผู้มีความซื่อสัตย์สุจริต มีร่างกายและจิตใจ เป็นผู้มีความสามารถในการคิด เป็นผู้ใฝ่รู้และแสวงหาความรู้ เป็นผู้มีความสามารถทางวิชาการและวิชาชีพ เป็นผู้มีความรับผิดชอบซื่อสัตย์ เสียสละ อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข การปฏิรูปการศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ มีแนวทางในการดำเนินงาน 4 ด้าน คือ การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

โดยแนวทางการปฏิรูปการศึกษามีกระบวนการ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2545 : 3-7 และ กรมวิชาการ. 2545 : 10-12)

1.1 การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา

ดำเนินการมุ่งกระจายอำนาจเพื่อเอื้อให้สถานศึกษา มีอำนาจตัดสินใจในด้านการบริหารและการจัดบริการทางการศึกษาที่เหมาะสม และสอดคล้องกับสภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในท้องถิ่นมากที่สุด พัฒนาองค์กรรองรับการกระจายอำนาจในระดับท้องถิ่นให้เข้มแข็ง พร้อมทั้งส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และเอกชน ดังนี้

1.1.1 กำหนดหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบการจัดการทางการศึกษาและองค์กร และประสานงานในระดับจังหวัด สำหรับการศึกษาในท้องถิ่น และในการบริหารทางการศึกษาทุกระดับ ทุกประเภท เพื่อให้เกิดความชัดเจนในด้านการกิจ พื้นที่บริการ งบประมาณและบุคลากร ตลอดจนการจัดแบ่งสัดส่วนความรับผิดชอบ การจัดบริการทั้งการศึกษาของรัฐบาล และเอกชนทุกสังกัด รวมทั้งการวางระบบเครือข่ายการจัดการศึกษาของสถานศึกษาให้อยู่ภายใต้นโยบายการบริหาร มาตรฐานและการประเมินผลที่เป็นเอกภาพในแต่ละระดับและแต่ละประเภท โดยกำหนดหน่วยงานที่รับผิดชอบไว้ ดังนี้

1) ระดับประถมศึกษา ให้โรงเรียนประถมศึกษาสังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติเป็นหน่วยงานหลัก และสถานศึกษาเอกชนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน รวมทั้งสถานศึกษาของหน่วยงานสังกัดต่าง ๆ ได้แก่ กรมสามัญศึกษา กรมการศาสนา สำนักงานสถาบันราชภัฏ กรมศิลปากร กรมพลศึกษา กรมการศึกษานอกสถานศึกษา กรมตำรวจ กรมประชาสงเคราะห์ เทศบาล กรุงเทพมหานคร องค์กรพัฒนาชุมชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่รับผิดชอบ

2) ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ให้สถานศึกษามัธยมศึกษาสังกัดกรมสามัญศึกษาเดิมเป็นหน่วยงานหลัก โดยมีสถานศึกษาประถมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติที่เป็นสถานศึกษาขยายโอกาสทางการศึกษาเป็นหน่วยงานเสริม รวมทั้งให้สถานศึกษาเอกชนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรมการศาสนา สำนักงานสถาบันราชภัฏ กรมศิลปากร กรมพลศึกษา กรมการศึกษานอกสถานศึกษา กรมตำรวจ กรมประชาสงเคราะห์ เทศบาล กรุงเทพมหานคร องค์กรเอกชน และหน่วยงานอื่น ๆ ที่รับผิดชอบ

3) ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ให้สถานศึกษามัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษาเดิมเป็นหน่วยงานหลักสายสามัญศึกษาและให้สถานศึกษาสังกัดกรมอาชีวศึกษา

เป็นหน่วยงานหลักสาขาอาชีพ โดยมีสถานศึกษาเอกชนในความดูแลของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน และสถานศึกษาของหน่วยงานสังกัดต่าง ๆ

1.1.2 มุ่งพัฒนาองค์กรในทุกระดับด้วยการนำเทคโนโลยีมาใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการบริหาร การปรับหรือโครงสร้างระบบบริหารงานเพื่อรองรับการกระจายอำนาจจากส่วนกลางไปสู่ภูมิภาคและสถานศึกษาโดยให้องค์คณะบุคคลระดับจังหวัดสามารถกำหนดนโยบายการศึกษา สนับสนุนความก้าวหน้าของบุคลากร และจัดสรรงบประมาณที่สอดคล้องกับความต้องการของท้องถิ่น รวมทั้งให้สถานศึกษาและหน่วยงานทางการศึกษาสามารถบริหารงานได้อย่างคล่องตัวมีประสิทธิภาพสูงสุด

1.1.3 มุ่งส่งเสริมบทบาททางครอบครัว ชุมชน และเอกชน ให้มีส่วนร่วมในการบริหารและการจัดการศึกษา โดยพัฒนาศักยภาพครอบครัวให้เข้มแข็งด้วยมิติทางวัฒนธรรม ส่งเสริมให้ชุมชนมีส่วนร่วมกำหนดนโยบายด้านการศึกษาแต่ละระดับ สนับสนุนเอกชนที่ลงทุนด้านการศึกษาให้กู้ยืมเงินหมุนเวียนที่มีดอกเบี้ยต่ำ เร่งรัดการจัดตั้งสถานศึกษาและสถาบันฝึกอบรม วิชาชีพสาขาที่ขาดแคลน ในเขตพัฒนาอุตสาหกรรมนอกกรุงเทพมหานคร และปริมณฑล ตามมาตรการสนับสนุนภาคเอกชนลงทุนพัฒนาการศึกษา ตลอดจนผ่อนคลายระเบียบที่ควบคุมสถานศึกษา และกำหนดมาตรการจูงใจที่เหมาะสมอื่น ๆ สำหรับการมีส่วนร่วมของครอบครัว ชุมชน และเอกชน

1.1.4 พัฒนาการบริหารบุคลากรของกระทรวงศึกษาธิการ ให้อยู่ภายใต้พระราชบัญญัติองค์การบริหารงานบุคคลเดียวกัน เพื่อความเป็นเอกภาพและเสริมสร้างความมั่นคงในอาชีพ

1.1.5 พัฒนาระบบการตรวจ ติดตาม และประเมินผลให้เข้มแข็งและประสานให้สอดคล้องกันทุกระดับ

1.1.6 ดำเนินการช่วยเหลือด้านค่าใช้จ่ายแก่ผู้ที่กำลังศึกษาอยู่ในทุกระดับทุกประเภท ด้วยรูปแบบที่หลากหลาย เพื่อมุ่งแก้ไขความเหลื่อมล้ำด้านโอกาสทางการศึกษาของผู้เรียนที่มาจากครอบครัวรายได้น้อยทั้งในสถานศึกษาของรัฐและเอกชน อาทิ การยกเว้นเงินบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมการเรียน และค่าธรรมเนียมต่าง ๆ การดำเนินงานกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา การจัดบัตรอุดหนุนค่าเล่าเรียน จัดหาเงินทุนการศึกษาจากแหล่งทุนภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน

1.1.7 มุ่งเพิ่มค่าใช้จ่ายทางการศึกษาให้ได้ระหว่างร้อยละ 6-7 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GNP) เพื่อให้ทัดเทียมกับมาตรฐานสากลและมุ่งไปสู่ความเป็นเลิศทาง

การศึกษาในปี พ.ศ. 2550 โดย

1) เพิ่มงบประมาณทางการศึกษา เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการพัฒนาคุณภาพการจัดการศึกษาโดยรวม

2) นำมาตรการด้านภาษีทางการศึกษามาใช้

3) ส่งเสริมสนับสนุนให้ภาคเอกชนดำเนินการจัดการบริหารทางการศึกษา ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 40 ของสัดส่วนการจัดบริการในภาพรวมทั้งประเทศ

4) ให้ภาคเอกชนมีโอกาสเข้าร่วมลงทุนดำเนินการกิจการสถานศึกษา สังกัดกระทรวงศึกษาธิการ ด้วยระบบการบริหารที่ยืดหยุ่น และมีประสิทธิภาพภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างภาครัฐกับเอกชน เพื่อเป็นการแบ่งเบาภาระด้านงบประมาณของรัฐในการจัดการศึกษาที่มีความหลากหลาย รวมทั้งให้เกิดคุณภาพและสอดคล้องกับความต้องการของผู้ปกครอง

5) ให้ท้องถิ่นมีส่วนร่วมรับผิดชอบการจัดการศึกษามากขึ้นด้วยการผ่อนคลายนกฐระเบียบที่ควบคุมสถานศึกษา และกำหนดมาตรการจูงใจที่เหมาะสมอื่น ๆ

6) ให้นำข้อมูลค่าใช้จ่ายในการจัดการศึกษาของสถานศึกษาและสถานศึกษาทั้งที่สังกัด และที่อยู่ในความดูแลของกระทรวงศึกษาธิการทุกระดับทุกประเภท มาพิจารณาปรับปรุงการเก็บเงินบำรุงการศึกษา ค่าธรรมเนียมการเรียน และค่าธรรมเนียมอื่น ๆ ให้เพิ่มขึ้นจากอัตราปัจจุบันนอกจากนั้น กระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการปฏิบัติตามบัญญัติ 10 ประการ ตามแนวทางการปฏิรูปการศึกษาของสถานศึกษา โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดแนวทางการปฏิรูปการศึกษานับตั้งแต่การกำหนดเป้าหมายและยุทธศาสตร์การปฏิรูปเป็นภาพรวมของประเทศโดยในระยะแรกได้กำหนดแนวทางการปรับปรุงสถานศึกษาให้มีสภาพพร้อมที่จะดำเนินการปฏิบัติอย่างเต็มรูปแบบ และกำหนดเป็นบัญญัติ 10 ประการ โดยมีแนวทางการปฏิบัติ ดังนี้

บัญญัติข้อที่ 1 ผู้บริหารสถานศึกษามีจิตสำนึกในการที่จะพัฒนาและปรับปรุงเปลี่ยนแปลง รวมทั้งยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ผู้บริหารควรมีเวลาอยู่ประจำสถานศึกษา เพื่อดูแลการปฏิบัติงานภายในให้เป็นที่ไปด้วยความเรียบร้อย

บัญญัติข้อที่ 2 มีบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมของสถานศึกษาหรือสถานศึกษาที่เอื้อต่อการเรียนการสอนเพื่อให้นักเรียนได้เรียนอย่างมีความสุข มุ่งเน้นการเรียนการสอนตามธรรมชาติโดยให้นักเรียน ได้ฝึกปฏิบัติจริง ปลูกฝังเรื่องความสะอาด ความมีวินัย

เอื้อเพื่อพ่อแม่ มีความรักสามัคคี รวมทั้งจัดให้สถานศึกษามีความร่มรื่น มีต้นไม้ แหล่งน้ำ บ่อน้ำ ไร้ฝุ่นและมลภาวะ

บัญญัติข้อที่ 3 เป็นสถานศึกษาที่มีความพร้อม มีแผนผังเต็มรูปแบบ มีห้องเรียน ห้องสมุด ห้องคอมพิวเตอร์ ห้องปฏิบัติการ ตลอดจนมีสนามกีฬาครบครัน โดยให้เหมาะสมกับสภาพในท้องถิ่น

บัญญัติข้อที่ 4 มีอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ครบครัน โดยจัดซื้อ ในราคาท้องตลาดที่เป็นธรรม รวมทั้งให้เหมาะสมกับการใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด

บัญญัติข้อที่ 5 มีบุคลากร ผู้สอนครบตามเกณฑ์ หากขาดแคลน ควรให้ครู ที่เกษียณอายุหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น ตลอดจนผู้ทรงคุณวุฒิมาช่วยสอน หรือให้มีระบบ การศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม

บัญญัติข้อที่ 6 องค์กรท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ไม่ว่าจะเป็น ทางด้านวิชาการหรือด้านบริหาร เช่น กำหนดหลักสูตรให้สอดคล้องกับความต้องการของ ท้องถิ่น ได้แก่ การสอนภาษาอังกฤษตั้งแต่ระดับประถมศึกษา การสอนวิชาชีพการเกษตร การก่อสร้าง การไฟฟ้า

บัญญัติข้อที่ 7 มีการเก็บค่าเล่าเรียน และค่าธรรมเนียมการศึกษา เพื่อพัฒนา สถานศึกษาและจัดอุปกรณ์การเรียนการสอนให้ครบครัน ทั้งนี้ให้ยกเว้นค่าเล่าเรียนสำหรับ เด็กยากจน และจ่ายค่าตอบแทนให้นักเรียนในการพัฒนาหรือการปฏิบัติการฝึกอาชีพที่เกิด รายได้และเป็นประโยชน์แก่สถานศึกษา เช่น การปลูกพืชผักสวนครัว การเลี้ยงไก่

บัญญัติข้อที่ 8 มีการส่งเสริมให้กลุ่มบุคคลหรือชุมชนมีส่วนร่วมในการ แสวงหาทรัพยากรเพื่อสนับสนุนการบริหาร การจัดการของสถานศึกษา การจัดสวัสดิการให้กับ ครู เช่น การจัดที่พัก ค่าตอบแทน ค่าล่วงเวลา ค่าสอนพิเศษ ค่าฝึกอบรม และการแก้ปัญหา หนี้สินของครู

บัญญัติข้อที่ 9 มีการวัดและประเมินผลการศึกษาที่มุ่งเน้นผลผลิต คือ คุณภาพของนักเรียนตามที่กำหนดไว้ในหลักสูตร

บัญญัติข้อที่ 10 เป็นสถานศึกษาที่ผู้นำท้องถิ่น และผู้ปกครองทุกระดับ ทุกประเภท ยอมรับว่าเป็นสถานศึกษาที่มีคุณภาพและมาตรฐาน

1.2 แนวคิดในการปฏิรูปการศึกษา

ประชุม รอดประเสริฐ (2540 : 32-33) ได้เสนอวิธีการในการปฏิรูปการศึกษาไว้

3 ประการ คือ

1. การปฏิรูปการศึกษา เพื่อจะให้เป็นการศึกษาสำหรับคนทั้งมวล ระดมทรัพยากร ทั้งมวลเพื่อการศึกษาและปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อแก้ปัญหาทั้งมวล

2. การปฏิรูปการเรียนรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งทางปัญญาในรูปแบบของ การมีส่วนร่วมของผู้เรียน หรือกระบวนการกลุ่ม ฝึกความประณีตและความอดทนในการทำงาน ฝึกทักษะการเผชิญและแก้ปัญหาจากสถานการณ์ที่กดดัน ฝึกวิธีที่นำไปสู่ปัญญา การศึกษาค้นคว้าจากสื่อเทคโนโลยี

3. การปฏิรูปการจัดการศึกษา จากปัญหาการบริหารงานการจัดการศึกษา แบบรวมศูนย์ในระบบราชการ ทำให้ขาดโอกาสในการริเริ่มสร้างสรรค์จากระดับล่างจึงต้องมีการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่หน่วยงานปฏิบัติ

กรมวิชาการ (2542 : 9) กล่าวถึง การปฏิรูปการศึกษาตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการ กำหนดไว้เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งแนวความคิดและวิธีการปฏิบัติ เพื่อให้สถานศึกษามีศักยภาพ เพียงพอต่อการยกระดับมาตรฐานการศึกษาให้สูงขึ้น จึงได้กำหนดกระบวนการในการปฏิรูป สถานศึกษาและสถานศึกษาไว้ 6 ขั้นตอน คือ

1. การจัดตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา
2. การประเมินความต้องการในการพัฒนา
3. การสร้างแผนปรับปรุงสถานศึกษา
4. การปฏิบัติตามแผนและทำให้เกิดผลจริง
5. การรายงานความก้าวหน้าต่อประชาชน
6. การประเมิน และปรับปรุงให้เป็นแผนต่อเนื่อง

สำนักงานปฏิรูปการศึกษา (2543 : 131-133) ได้กล่าวถึงหลักการจัดการศึกษา ดังนี้

1. การศึกษาต้องเป็นการศึกษาตลอดชีวิต หมายถึง คนตั้งแต่เกิดถึงตายต้องการนำ ความรู้ไปพัฒนาคุณภาพชีวิต และมองการศึกษาเป็นปัจจัยที่ห้าของการดำเนินชีวิต

2. การศึกษาเป็นการศึกษาสำหรับคนทุกคนในสังคมประชาธิปไตย คนจะมอง เรื่องโอกาสทางการศึกษาว่า เป็นส่วนหนึ่งของสิทธิมนุษยชน ที่ทุกคนต้องมีโอกาสและ มีความเสมอภาค

3. การศึกษาเพื่อพัฒนาค่านิยม ทั้งในส่วนที่เป็นค่านิยมสากล และค่านิยมไทย ที่จะต้องดำรงไว้ โดยปรับประสานให้สามารถเกื้อประ โยชน์กันและกัน

1.3 แนวทางการดำเนินงานการปฏิรูปการศึกษาในระดับสถานศึกษา

1.3.1 ด้านกระบวนการเรียนการสอน

การปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนทุกระดับ ถือว่าผู้เรียนมีความสำคัญ จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนพัฒนาเต็มศักยภาพและมีความสุข โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง จัดสาระการเรียนรู้ บูรณาการความรู้และทักษะต่าง ๆ อย่างเหมาะสมกับระดับการศึกษาและสอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ชุมชน ประเทศชาติ ให้มีการประเมินผลการเรียนตามสภาพจริง โดยมีแนวทางดำเนินการดังนี้ (กรมวิชาการ. 2546 : 12-13)

1) จัดกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้ตามสภาพจริง มีวิธีการเรียนรู้และมีทักษะแสวงหาความรู้สร้างความรู้ได้ด้วยตนเอง โดยวิธี

(1) ศึกษาผู้เรียนเป็นรายบุคคล

(2) คิดค้น และใช้นวัตกรรมในการสอน ที่หลากหลายและเหมาะสม เช่น การเรียนรู้จากโครงการ เรียนรู้จากประสบการณ์จริง และเรียนรู้แบบเป็นหัวเรื่อง เป็นต้น

(3) ให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติจริงและแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง

(4) ผลิตและพัฒนาสื่อการเรียนการสอน ตลอดจนนำเทคโนโลยีที่เหมาะสมทันสมัยมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน

2) จัดทำสาระการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางและสอดคล้องกับ ความสนใจความถนัด ความต้องการของผู้เรียน และชุมชน ได้แก่

(1) จัดทำระบบข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียนด้านความสนใจ ความถนัดและความต้องการของผู้เรียน

(2) วิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง

(3) จัดทำเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับข้อมูลพื้นฐาน

3) จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมและองค์ประกอบอื่น ๆ ที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง ได้แก่

(1) จัดแหล่งความรู้ที่หลากหลาย เช่น มุมหนังสือ ห้องสมุด อุทยานการศึกษา เป็นต้น

(2) จัดเครือข่ายการเรียนรู้

4) ให้บุคลากร องค์กร และสถาบันในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน ได้แก่

(1) จัดทำทะเบียนปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งวิชาการ และสถานประกอบการ

(2) ประสานความร่วมมือและสร้างความเข้าใจระหว่างสถานศึกษา และแหล่งความรู้ต่าง ๆ

(3) นำปราชญ์ชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่น แหล่งวิชาการ และสถานประกอบการ มาสนับสนุนการจัดการเรียนการสอน

5) มีการทำวิจัยในชั้นเรียน โดย

(1) ศึกษาสภาพปัญหาการเรียนการสอน

(2) แก้ปัญหาอย่างมีระบบวิธี

(3) นำผลการวิจัยมาพัฒนาการเรียนการสอน

6) ประเมินผลตามสภาพจริง โดยเน้นการประเมินควบคู่ไปกับกระบวนการเรียนการสอน และประเมินจากสภาพจริง คือ

(1) ประเมินผลการเรียนการสอนที่หลากหลาย ที่สอดคล้องกับกระบวนการเรียนการสอน เช่น ประเมินการปฏิบัติจริง ใช้แฟ้มสะสมงาน (Portfolio) เป็นต้น

(2) วิเคราะห์และจัดทำผลการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน

(3) การให้ข้อมูลย้อนกลับแก่ผู้เรียนและผู้ปกครอง

7) ให้ผู้เรียนได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจากแหล่งการเรียนรู้ต่าง ๆ โดย

(1) รวบรวมแหล่งการเรียนรู้ในชุมชน

(2) แนะนำทางการศึกษาค้นคว้าจากแหล่งการเรียนรู้

(3) จัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่สนับสนุนการศึกษาค้นคว้าด้วยตนเองจาก

แหล่งการเรียนรู้

(4) จัดทำเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน

8) มีระบบนิเทศการเรียนการสอนภายใน โดย

(1) จัดระบบการนิเทศ ติดตาม และประเมินภายใน

(2) จัดทีมนิเทศภายใน

(3) นำผลการนิเทศ ติดตามและประเมินผลมาปรับปรุงการเรียนการสอน

9) ประชาสัมพันธ์รูปแบบการเรียนการสอนของสถานศึกษา โดย

(1) สร้างความเข้าใจแก่ผู้เรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เกี่ยวกับการเรียนการสอน โดยใช้วิธีการและสื่อที่หลากหลาย

- (2) จัดแสดงผลงานเกี่ยวกับการเรียนการสอน
- (3) เผยแพร่แลกเปลี่ยนรูปแบบการเรียนการสอน

1.3.2 ด้านหลักสูตร

สถานศึกษากำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้เรียน โดยนำหลักสูตรกลางมาใช้ ตลอดจนพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาให้สอดคล้องกับผู้เรียน ชุมชนและของประเทศชาติ ให้มีแผนการเรียนที่หลากหลาย มีการเทียบโอนผลการเรียนตามความสนใจและความเหมาะสมดังนี้ (กรมวิชาการ. 2546 : 14-15)

- 1) จัดทำสาระของหลักสูตรให้สอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานในส่วนที่เกี่ยวข้อง โดยชุมชน และท้องถิ่น โดย
 - (1) จัดตั้งคณะทำงานพัฒนาหลักสูตรของสถานศึกษา
 - (2) วิเคราะห์หลักสูตรแกนกลาง
 - (3) วิเคราะห์สภาพและความต้องการของผู้เรียน และชุมชน
 - (4) จัดสาระการเรียนรู้
- 2) พัฒนาหลักสูตรและจัดแผนการเรียนที่หลากหลาย ให้สอดคล้องกับสภาพความพร้อม ความต้องการของผู้เรียน และชุมชน โดย
 - (1) วิเคราะห์สภาพความพร้อมของโรงเรียน ผู้เรียน และผู้ปกครอง
 - (2) จัดทำหลักสูตรของสถานศึกษา
 - (3) กำหนดแผนการเรียนที่หลากหลาย
- 3) บริหารการใช้หลักสูตรให้มีประสิทธิผลและประสิทธิภาพตามมาตรฐานที่กำหนด โดย
 - (1) จัดปัจจัยที่เอื้อต่อหลักสูตรแกนกลาง และการจัดการเรียนการสอน เช่น เอกสารหลักสูตร แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เป็นต้น
 - (2) จัดระบบและกลไกการบริหาร กำกับ และติดตามการใช้หลักสูตรของสถานศึกษา
 - (3) ประเมินและรายงานผลการใช้หลักสูตรเพื่อพัฒนาหลักสูตรอย่างต่อเนื่อง
- 4) ดำเนินการตามระบบการเทียบโอนผลการเรียน โดย
 - (1) สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับแนวปฏิบัติการเทียบโอนผลการเรียน
 - (2) ดำเนินการเทียบโอนผลการเรียนตามเกณฑ์วิธีการและคู่มือดำเนินงาน

1.3.3 ด้านวิชาชีพครูและบุคลากรทางการศึกษา

พัฒนาบุคลากรทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องระดับสถานศึกษา และประชาชน ในชุมชน ให้เป็นทีมงานที่มีคุณภาพ เพื่อผลักดันให้เกิดการพัฒนาการศึกษาอย่างแท้จริง คือ (กรมวิชาการ. 2546 : 15-16)

1) สร้างความตระหนัก จิตวิญญาณและจรรยาบรรณของวิชาชีพ สร้างความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานวิชาชีพและจรรยาบรรณของวิชาชีพ

2) พัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานและจรรยาบรรณของวิชาชีพ โดย

(1) กำหนดคุณทศศาสตร์ในการพัฒนาบุคลากรของสถานศึกษา เพื่อนำไปสู่ความเป็นมืออาชีพ

(2) สร้างพันธมิตรร่วมกันในการดำเนินการปฏิรูปการศึกษา โดยมีการประเมินความตระหนัก และความพร้อมที่จะร่วมกันทำงาน

3) พัฒนาครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้มีความรู้ความเข้าใจในการจัดทำหลักสูตร และจัดกระบวนการเรียนการสอนที่ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง

4) สนับสนุน ส่งเสริมครูและบุคลากรในสถานศึกษาให้พัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง โดย

(1) ส่งเสริมการเข้าเป็นสมาชิกชมรมวิชาชีพหรือเครือข่ายวิชาชีพ

(2) ยกย่องและเชิดชูเกียรติยศ

(3) จัดสวัสดิการ

5) ติดตามและประเมินผล โดย

(1) การประเมินผลตนเอง

(2) การประเมินผลเพื่อการวิจัยและพัฒนา

(3) การประเมินผลภายนอก

6) รายงานผลสู่สาธารณชน โดยจัดประชาสัมพันธ์ให้ชุมชนทราบผลการปฏิบัติงาน ฟังเสียงสะท้อนของชุมชน

1.3.4 ด้านการบริหารและการจัดการ

ในการบริหารและการจัดการสถานศึกษาโดยจัดเข้ามามีส่วนร่วม ดังนี้ (กรมวิชาการ. 2546 : 16-18)

1) การบริหารและจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จ ซึ่งเป็นการบริหารจัดการศึกษา

ในลักษณะที่สถานศึกษามีอำนาจในการบริหารแบบเบ็ดเสร็จ ทั้งด้านเงิน คน วิชาการ และด้านอื่น ๆ โดย

- (1) แต่งตั้งคณะกรรมการสถานศึกษา
 - (2) แต่งตั้งคณะทำงานวางแผนปรับปรุงการศึกษาในสถานศึกษา
 - (3) แต่งตั้งคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร
 - (4) จัดทำแผนยุทธศาสตร์การปรับปรุงสถานศึกษา
 - (5) จัดทำระบบข้อมูลสารสนเทศ
- 2) จัดให้มีระบบการประกันคุณภาพการศึกษา โดย
- (1) กำหนดมาตรฐานการศึกษาของสถานศึกษา
 - (2) จัดทำธรรมนูญสถานศึกษา
 - (3) จัดทำระบบตรวจสอบ ระบบการประเมินตนเอง การนิเทศภายในสถานศึกษา และการควบคุมการจัดการศึกษาที่มีประสิทธิภาพสูงขึ้น
 - (4) รายงาน และนำไปปรับปรุงแก้ไข
- 3) ปรับปรุงบรรยากาศ สิ่งแวดล้อม และองค์ประกอบที่เอื้อต่อการเรียนรู้ โดย
- (1) จัดทำแผนผังแม่บทของสถานศึกษา
 - (2) จัดภูมิทัศน์ให้มีความร่มรื่น สวยงาม
 - (3) จัดระบบสาธารณูปโภค และจัดระบบการกำจัดของเสีย
 - (4) จัดระบบความปลอดภัยในสถานศึกษา
- 4) สนับสนุนส่งเสริมให้มีการใช้เทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาคุณภาพการศึกษา โดย
- (1) จัดสรรทรัพยากรและจัดหาเทคโนโลยีที่เหมาะสมทั้งสากลและท้องถิ่น
 - (2) ส่งเสริมให้มีการผลิตและพัฒนาเทคโนโลยีทางการศึกษา
 - (3) ส่งเสริมให้ครูและบุคลากรมีความรู้และทักษะในการใช้เทคโนโลยี
- 5) สนับสนุน ส่งเสริมให้มีการใช้ทรัพยากรร่วมกัน โดย
- (1) จัดให้มีศูนย์สื่อการเรียนการสอน
 - (2) มีการแลกเปลี่ยนทรัพยากรทางการศึกษาระหว่างสถานศึกษาและชุมชน
- 6) ให้สิทธิและโอกาสเสมอกันในการได้รับการศึกษา โดย
- (1) สำรวจข้อมูลประชากรในพื้นที่ที่รับผิดชอบ
 - (2) กำหนดแนวปฏิบัติในการให้บริการทางการศึกษาอย่างโปร่งใส

- 7) ประชาสัมพันธ์ เผยแพร่ข่าวสารและข้อมูล โดย
 - (1) จัดทำแผนการประชาสัมพันธ์
 - (2) จัดทำเครือข่ายและประสานการประชาสัมพันธ์
 - (3) ดำเนินการประชาสัมพันธ์โดยใช้สื่อที่หลากหลาย
- 8) จัดสถานศึกษาเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน โดย
 - (1) จัดบรรยากาศ และสิ่งอำนวยความสะดวกของสถานศึกษา
 - (2) ดำเนินการ กำกับ ติดตาม ประเมินผลการปฏิบัติงานภายในสถานศึกษา
 - (3) รายงานผลต่อประชาชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

สรุปว่า การปฏิรูปการศึกษา เป็นการเปลี่ยนแปลงที่นำไปสู่การพัฒนาคุณภาพ การศึกษา โดยเปลี่ยนจากแนวคิดเดิมมาสร้างความสำเร็จ ค่านิยมใหม่ในการจัดการศึกษา และ ผลผลิตที่ได้รับให้เกิดคุณภาพที่สังคมมุ่งหวัง เน้นการมีส่วนร่วมทั้งการจัดทรัพยากรเพื่อ การศึกษาการมีส่วนร่วมของผู้เรียนอย่างเป็นกระบวนการ ฝึกการคิดแก้ปัญหา ใช้เทคโนโลยี อย่างฉลาด โดยคงคุณค่าของภูมิปัญญาไทยในระบบการบริหารจัดการ กระจายความ รับผิดชอบให้เกิดการตัดสินใจในหน่วยงานปฏิบัติการ ในลักษณะของการมีส่วนร่วมในการ บริหารจัดการทั้งการสนับสนุนทรัพยากรใน 4 ด้าน คือ การปฏิรูประบบบริหารการศึกษา การปฏิรูปครูและบุคลากรทางการศึกษา การปฏิรูปหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน และการปฏิรูประบบบริหารการศึกษา โดยมีผลการพัฒนาไปสู่คุณภาพนักเรียนทั้งด้านการ เรียนรู้ความสามารถควบคู่ไปกับการมีคุณธรรม และจริยธรรมที่ได้รับการปลูกฝังสู่สิ่งที่ตั้ง

2. ค่านิยมที่พึงประสงค์

2.1 ความหมายค่านิยมที่พึงประสงค์

ค่านิยมที่พึงประสงค์ เป็นลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ของสังคมหรือกลุ่มบุคคล โดยมี นักวิชาการได้กล่าวถึงความหมาย ความสำคัญ และแนวทางพัฒนาค่านิยมที่พึงประสงค์ ดังนี้

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ (2542 : 112-114) ได้กล่าวถึง ค่านิยม ที่พึงประสงค์ของคนไทยในอนาคต มีดังนี้

1. ด้านจิตใจและสังคม มีวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต ขยัน อดทน มีจริยธรรม มีความเป็นประชาธิปไตย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม ร่วมในกระบวนการพัฒนา มีความเป็นไทยร่วมอนุรักษ์และพัฒนาวัฒนธรรมไทยทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2. ด้านสติปัญญา คิดกว้าง คิดไกล ใฝ่เรียน ใฝ่รู้ สามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง มีความคิดสร้างสรรค์ รักการประดิษฐ์ค้นคว้า รู้เท่าทันวิทยาศาสตร์เทคโนโลยี และสามารถปรับตัวให้ทันต่อกระแสการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ

3. ด้านสุขภาพพลานามัย มีสุขภาพจิตดี เจริญเติบโตสมวัย ร่างกายแข็งแรง ปราศจากโรคภัยที่ป้องกันได้ ปราศจากสารพิษและสารเสพติด

5. ด้านการประกอบอาชีพ มีทักษะ คุณธรรม และเจตคติที่ดีต่อการประกอบสัมมาชีพ และสามารถสร้างและพัฒนาสัมมาชีพ

สุขภาพ เครื่องนุ่งห่ม (2543 : 21) กล่าวว่าการศึกษาที่จะสามารถพัฒนาชีวิตบุคคลได้ สมบูรณ์ขึ้นเป็นบุคคลที่สังคมต้องการ จะต้องใช้เครื่องมือที่เป็นกระบวนการมาพัฒนาหลาย ๆ ด้าน ด้วย 3 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการพัฒนาจิตใจ ตามวิธีการของทางศาสนา จุดประสงค์ที่ต้องการ คือ เป็นบุคคลที่มีวินัย คุณธรรม สติ สมာธิ ปัญญา

2. กระบวนการศึกษาเล่าเรียน โดยการเน้นการศึกษาเล่าเรียนด้วยตนเอง จุดประสงค์ที่ต้องการ คือ เป็นบุคคลที่มีนิสัยใฝ่เรียนรู้อำนาจนำความรู้มาพัฒนาตน

3. กระบวนการทำงาน ด้วยการให้ปฏิบัติงานจริงที่เหมาะสมกับวัย จุดประสงค์ที่ต้องการ คือ เป็นบุคคลที่มีนิสัยทำงานด้วยใจรัก เพื่อเป็นนักสร้างงาน สร้างผลผลิต ส่งเสริมเศรษฐกิจมั่นคง

2.2 ลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์

จากพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 กล่าวถึง ลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ที่สถานศึกษาและสังคมควรปลูกฝัง มีดังนี้ (คณะอนุกรรมการปฏิรูปการเรียนรู้. 2543 : 12-17)

2.2.1 ลักษณะผู้เรียนที่พึงประสงค์ คือ ผู้เรียนเป็นคนดี คนเก่ง และคนมีความสุข

1) คนดี คือ คนที่ดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ มีจิตใจที่ดีงาม มีคุณธรรม จริยธรรม มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ทั้งด้านจิตใจและพฤติกรรมที่แสดงออก เช่น มีวินัย มีความเอื้อเกื้อกูล มีเหตุผล รู้หน้าที่ ซื่อสัตย์ พากเพียร ประหยัด มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย เคารพความคิดเห็นและสิทธิของผู้อื่น มีความเสียสละ รักษาสิ่งแวดล้อม สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสันติสุข

2) คนเก่ง คือ คนที่มีสมรรถภาพสูง ในการดำเนินชีวิต โดยมีความสามารถด้านใดด้านหนึ่ง หรือรอบด้าน หรือมีความสามารถพิเศษเฉพาะทาง เช่น ทักษะและกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ความสามารถทางด้านคณิตศาสตร์ มีความคิดสร้างสรรค์

มีความสามารถด้านภาษา ศิลปะ ดนตรี กีฬา มีภาวะผู้นำ รู้จักตนเอง ควบคุมตนเองได้ เป็นต้น เป็นคนทันสมัย ทันเหตุการณ์ ทันโลก ทันเทคโนโลยี มีความเป็นไทย สามารถพัฒนาตนเองได้เต็มศักยภาพ และทำประโยชน์ให้เกิดแก่ตน สังคม และประเทศชาติได้

3) คนมีความสุข คือ คนที่มี สุขภาพ ดีทั้งกายและจิตใจ เป็นคนร่าเริงแจ่มใส ร่างกายแข็งแรง จิตใจเข้มแข็ง มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรักต่อทุกสรรพสิ่ง มีอิสรภาพ ปลอดภัย ห่างจากการตกเป็นทาสของอบายมุขและสามารถดำรงชีวิตได้อย่างพอเพียงกับอัตภาพ

2.2.2 เป้าหมายของการเรียนที่สมบูรณ์ จึงต้องทำให้ผู้เรียนเก่งตามศักยภาพของแต่ละคน คือ ชยัน อคทน ชื่อสัตย์ ประหยัด กตัญญู รู้หน้าที่ มีสุข คือ สุขกายและสุขใจ

2.3 มาตรฐานการศึกษาเกี่ยวกับผู้เรียนที่พึงประสงค์

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 7-12) ได้พัฒนามาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียนที่พึงประสงค์ เพื่อให้โรงเรียนมีการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา โดยมีตัวบ่งชี้ในการประเมินเด็กมีความสุขใน 12 มาตรฐาน คือ

2.3.1 มาตรฐานที่ 1 มีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ มีตัวบ่งชี้ คือ

1) มีวินัย มีความรับผิดชอบ ปฏิบัติตนตามระเบียบและหลักธรรมเบื้องต้นของแต่ละศาสนา

2) ชื่อสัตย์สุจริต (และจรรยาบรรณในวิชาชีพสำหรับระดับอาชีวศึกษา)

3) มีความเมตตา กรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

4) ประหยัดใช้สิ่งของและทรัพย์สินอย่างประหยัดและคุ้มค่าทั้งของตนเองและของส่วนรวม

2.3.2 มาตรฐานที่ 2 เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และปฏิบัติตนตามระบอบประชาธิปไตย มีตัวบ่งชี้ คือ

1) เคารพและรับฟังคำแนะนำของพ่อแม่ ญาติผู้ใหญ่และร่วมกิจกรรมของครอบครัว

2) รักษาสิทธิเสรีภาพของตนเองและเคารพในสิทธิเสรีภาพของผู้อื่น

3) มีความรู้และปฏิบัติตนตามกฎหมายไม่เป็นปัญหาของสังคม และอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข

4) ร่วมกิจกรรมในการพัฒนาสถานศึกษาและท้องถิ่น

5) รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์

2.3.3 มาตรฐานที่ 3 มีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีตัวบ่งชี้ คือ

1) รู้คุณค่าและสิ่งแวดล้อม และตระหนักถึงผลกระทบต่อตนเองและสังคมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม

2) ปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ส่วนรวม มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม

3) ใช้ทรัพยากรอย่างประหยัดและคุ้มค่า

2.3.4 มาตรฐานที่ 4 มีความสามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มีตัวบ่งชี้ คือ

1) สามารถจำแนกประเภทข้อมูลเปรียบเทียบและมีความคิดรวบยอด

2) สามารถประเมินค่าความเชื่อถือของข้อมูล รู้จักพิจารณาข้อดี-ข้อเสีย ความถูก-ผิด ระบุเหตุ-ผล ค้นหาคำตอบ เลือกวิธีและมีปฏิภาณในการแก้ปัญหาและตัดสินใจได้อย่างสันติและมีความถูกต้องเหมาะสม

3) มีความคิดริเริ่ม มีจินตนาการ สามารถคาดการณ์และกำหนดเป้าหมายได้

2.3.5 มาตรฐานที่ 5 มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ตามหลักสูตร มีตัวบ่งชี้ คือ

1) มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนในกลุ่มประสบการณ์ กลุ่มวิชา/สาระการเรียนรู้ที่สำคัญตามเกณฑ์มาตรฐาน (คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ภาษาอังกฤษ สังคมศาสตร์ คอมพิวเตอร์)

2) มีความสามารถในการใช้ภาษาสื่อสารและทักษะการสื่อสารทางเทคโนโลยี

3) มีทักษะพื้นฐานการคิดคำนวณ

2.3.6 มาตรฐานที่ 6 มีทักษะในการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง มีตัวบ่งชี้ คือ

1) มีความกระตือรือร้น สนใจการเรียนรู้จากแหล่งต่าง ๆ รู้จักตั้งคำถามเพื่อหาเหตุผล

2) รักการอ่าน สามารถใช้ห้องสมุดแหล่งความรู้ สื่อ และเทคโนโลยีต่าง ๆ ทั้งในและนอกสถานศึกษา

3) สามารถสรุปประเด็นการเรียนรู้และประสบการณ์ได้อย่างถูกต้อง

2.3.7 มาตรฐานที่ 7 เห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดีของไทย มีตัวบ่งชี้ คือ

- 1) รู้จักท้องถิ่น รักและร่วมพัฒนาท้องถิ่นของตนเอง
- 2) มีความรู้ความเข้าใจในภูมิปัญญาไทย โดยเฉพาะภูมิปัญญาของท้องถิ่น และนำมาใช้ได้
- 3) ชื่นชมและสืบสานศิลปวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่นและของไทย

2.3.8 มาตรฐานที่ 8 รู้จักตนเอง พึ่งตนเองได้ มีบุคลิกภาพดี มีตัวบ่งชี้ คือ

- 1) รู้ถึงความถนัด ความสามารถ ความสนใจ ข้อดี ข้อด้อยของตนเอง และพยายามปรับปรุงตนเอง

2) เป็นตัวของตัวเอง มีความสนใจ กล้าแสดงออกอย่างเหมาะสม และให้เกียรติผู้อื่น

3) รู้กาลเทศะในการใช้คำพูด กิริยามารยาทและการแต่งกาย

4) สามารถกำหนดเป้าหมาย แนวทาง ตัดสินใจ และแก้ปัญหาของตนเองได้

2.3.9 มาตรฐานที่ 9 มีทักษะในการทำงานรักการทำงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มีตัวบ่งชี้ คือ

- 1) สามารถวางแผนงาน ปฏิบัติตามแผน และบรรลุผลอย่างมีประสิทธิภาพ
- 2) ขยัน อดทน ละเอียดรอบคอบในการทำงาน พัฒนางาน สามารถทำงานอย่างมีความสุข และภูมิใจในผลงานของตน
- 3) มีความสามารถในการจัดการ และทำงานเป็นกลุ่มได้
- 4) มีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต

2.3.10 มาตรฐานที่ 10 มีสุขนิสัย สุขภาพกาย และสุขภาพจิตที่ดี มีตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีน้ำหนัก ส่วนสูงตามเกณฑ์มาตรฐาน
- 2) มีสมรรถภาพทางกายตามเกณฑ์มาตรฐาน
- 3) ร่าเริง แจ่มใส มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับครู เพื่อน และบุคคลทั่วไป
- 4) รู้จักดูแลสุขภาพ และป้องกันตนเองจากอุบัติเหตุ

2.3.11 มาตรฐานที่ 11 ปลอดภัยจากสิ่งเสพติดให้โทษและสิ่งมอมเมา มีตัวบ่งชี้ คือ

- 1) มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับโทษของสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมา
- 2) ไม่เสพติดสิ่งเสพติดและปลอดภัยจากสิ่งมอมเมา

3) ไม่แสวงหาผลประโยชน์จากสิ่งเสพติดและสิ่งมอมเมา

2.3.12 มาตรฐานที่ 12 มีสุนทรียภาพและลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา มีตัวบ่งชี้ที่ คือ

- 1) ร่วมกิจกรรมด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ และกีฬา
- 2) มีความชื่นชมในด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ และกีฬา
- 3) มีลักษณะนิสัยด้านการออกกำลังกาย และกีฬา

สรุปว่า มาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเกี่ยวกับผู้เรียนที่พึงประสงค์ เป็นเกณฑ์ มาตรฐานเพื่อให้โรงเรียนมีการปรับปรุงคุณภาพและมาตรฐานการศึกษา โดยมุ่งหวังให้ผู้เรียน มีคุณธรรม จริยธรรม ควบคู่กับการมีสติปัญญาที่ดีใน 12 มาตรฐาน คือ มีคุณธรรม จริยธรรม และ ค่านิยมที่พึงประสงค์ เป็นสมาชิกที่ดีของครอบครัว ชุมชน สังคม และปฏิบัติตนตามระบอบ ประชาธิปไตย มีจิตสำนึกที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม อนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีความ สามารถในการคิดวิเคราะห์ คิดสังเคราะห์ มีวิจารณญาณ มีความคิดสร้างสรรค์ คิดไตร่ตรองและมีวิสัยทัศน์ มีความรู้และทักษะที่จำเป็นในการเรียนรู้ตามหลักสูตร มีทักษะในการแสวงหาความรู้ ด้วยตนเอง รักการเรียนรู้และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง เห็นคุณค่าและภูมิใจในภูมิปัญญาไทย ศิลปะและวัฒนธรรมที่ดีของไทย รู้จักตนเอง พึ่งตนเองได้ มีบุคลิกภาพดี มีทักษะในการทำงาน รักการทำงานสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้และมีเจตคติที่ดีต่ออาชีพสุจริต มีสุขนิสัย สุขภาพ กาย และสุขภาพจิตที่ดี ปลอดภัยจากสิ่งเสพติดให้โทษและสิ่งมอมเมา และมีสุนทรียภาพ และลักษณะนิสัยด้านศิลปะ ดนตรี นาฏศิลป์ กีฬา

3. คุณธรรมและจริยธรรม

3.1 ความหมายของคุณธรรมและจริยธรรม

3.1.1 ความหมายของคุณธรรม

คำว่าคุณธรรม มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันในทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทย และผู้ทรงคุณวุฒิต่างประเทศได้ให้ความหมายต่าง ๆ กัน ดังนี้

ราชบัณฑิตยสถาน (2540 : 189) ได้กล่าวถึง ความหมายของคุณธรรม ไว้ว่า
คุณธรรม หมายถึง สภาพของคุณงามความดี

พระธรรมปิฎก (2543 : 24) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง เป็น

สิ่งที่งามของจิตใจ เป็นสิ่งลึกซึ้ง เป็นสุขที่แท้จริง เห็นคุณค่าของชีวิตในการบำเพ็ญประโยชน์ ช่วยเหลือเกื้อกูลแก่เพื่อนมนุษย์ และรู้จักปฏิบัติต่อสิ่งทั้งหลายได้อย่างถูกต้อง

กรมสามัญศึกษา (2544 : 45) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมเห็นว่าถูกต้องดีงาม เป็นความดีที่สะสมอยู่ในตัวของมนุษย์

ประกาศรี สี่ห้าไฟ (2544 : 18) ได้ให้ความหมายของคุณธรรม หมายถึง หลักธรรมที่สร้างความรู้สึกรักใคร่ชอบชังดีในทางศีลธรรม มีคุณงามความดีภายในจัดอยู่ในขั้นสมบูรณ์เต็มเปี่ยม ไปด้วยความสุขความยินดี

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2546 : 115) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่คุณคล้อยยอมรับว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีประโยชน์และมีโทษน้อย

บาร์ฮาร์ท (Barhart. 1995 : 337) ได้ให้ความหมายของคุณธรรมว่า ระบบของแนวความคิดที่เกี่ยวข้องกับความประพฤติที่ดี

โลว์ (Lowe. 1999 : 17) ให้ทัศนะว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่สังคมยึดถือเป็นข้ออ้างอิง

กล่าวโดยสรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง สิ่งที่ทุกคนเห็นว่าดีงามถูกต้อง มีประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น ที่เกิดจากจิตใจของทุก ๆ คน เป็นสิ่งที่ดีงามควรประพฤติปฏิบัติมีลักษณะเป็นความรู้สึกรักใคร่คิดทางจิตใจ เป็นสิ่งบอกถึงความเจริญและความเสื่อมของสังคม สังคมที่เจริญจะมีคนที่คุณธรรมอยู่มาก มีคุณธรรมสูงมากปฏิบัติตนไม่ให้เบียดเบียนทั้งตนเองและผู้อื่น

3.1.2 ความหมายของจริยธรรม

คำว่าจริยธรรม มีผู้ให้ความหมายต่าง ๆ กันในทัศนะของผู้ทรงคุณวุฒิในประเทศไทย และผู้ทรงคุณวุฒิต่างประเทศได้ให้ความหมายต่าง ๆ กัน ดังนี้

โกศล มีคุณ (2540 : 192) ได้สรุปว่า จริยธรรมหมายถึง การประพฤติปฏิบัติชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสังคม เพื่อก่อให้เกิดความสงบสุข ความเจริญรุ่งเรือง และเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาสังคมและประเทศชาติ

ราชบัณฑิตสถาน (2540 : 216) สรุปความหมายของ จริยธรรมไว้ว่า จริยธรรม หมายถึง “ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ ศีลธรรม กฎศีลธรรม

บุญมี แทนแก้ว (2541 : 169) ได้อธิบายความหมายของจริยธรรมไว้ 2 ลักษณะ คือ จริยธรรมในความหมายกว้าง ๆ อาจจะรวมถึงค่านิยม (Value) คือ สภาพหรือการกระทำบางประการที่เราเชื่อถือยึดมั่นถือมั่น เพื่อจะได้บรรลุวัตถุประสงค์ของสังคม หรือตัวเราเอง

ในฝ่ายดี เช่น ชื่อสัตย์สุจริตและอื่น ๆ และจริยธรรมในความหมายอย่างแคบ หมายถึง “ศีลธรรม คุณธรรม” อันเป็นธรรมที่ควรประพฤติ (Positive side) เช่น เมตตากรุณา เมตตากรุณา หิริโอตตปัสสะ อธิปไตย 4 กุศลกรรมบถ 10 และอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นต้น

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2546 : 113) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า จริยธรรม หมายถึง ระบบการทำความดี ละเว้นความชั่ว ซึ่งคำว่าระบบนี้ หมายถึงทั้งสาเหตุที่บุคคลจะกระทำหรือไม่กระทำและผลของการกระทำหรือไม่กระทำนั้น ตลอดจนกระบวนการเกิดและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเหล่านี้ด้วย

พล แสงสว่าง (2547 : 34) ได้ให้ความหมายของจริยธรรมว่า “จริยธรรม” “จริย” รากศัพท์เดิมมาจาก “จร” แปลว่า “เดิน” “ทางเดิน” เมื่อใช้กับคนคือ “ทางเดินของชีวิต” หรือ “แนวทางดำเนินชีวิต” เมื่อรวมกับคำว่า “ธรรม” ก็หมายถึง “แนวทางดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง”

โยแกน (Hogan. 1993 : 217) ได้ให้ความหมายจริยธรรมว่า เป็นระบบของกฎเกณฑ์สร้างขึ้นเพื่อชี้แนะพฤติกรรมสังคม หรือพฤติกรรมระหว่างบุคคล

กู๊ด (Good. 1998 : 314) อธิบายความหมายของจริยธรรมว่า การปรับตัวให้เข้ากับกฎเกณฑ์ หรือมาตรฐานของความประพฤติที่ถูกต้องดีงาม

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง แนวทางหรือหลักการที่นำไปสู่การประพฤติปฏิบัติที่ถูกต้องเหมาะสม สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้เป็นอย่างดี และส่งผลให้ตนเองและสังคมมีความเจริญงอกงาม

3.2 ประเภทของคุณธรรมและจริยธรรม

นักการศึกษาหลายท่านได้จัดประเภทของคุณธรรม จริยธรรม ไว้ดังนี้

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2546 : 2-4) ได้แบ่งลักษณะต่าง ๆ ของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมและจริยธรรมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. ความรู้เชิงคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การมีความรู้ในสังคมนั้น เกี่ยวกับการกระทำชนิดใดคือควรกระทำ ชนิดใดไม่ควรกระทำ ลักษณะและพฤติกรรมใดเหมาะสม ความรู้เชิงจริยธรรมนี้ขึ้นอยู่กับอายุ ระดับการศึกษา และพัฒนาการทางสติปัญญา ความรู้เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ทางสังคมและศาสนา ส่วนใหญ่เด็กจะเริ่มเรียนรู้ตั้งแต่เกิด โดยเฉพาะในช่วงอายุ 2-10 ปี จะได้รับการปลูกฝังค่านิยมนี้เป็นพิเศษ

2. ทักษะเชิงคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง ความรู้สึกชอบไม่ชอบเกี่ยวกับลักษณะหรือพฤติกรรมต่าง ๆ มากน้อยเพียงใด ทักษะคติเชิงจริยธรรมของบุคคลส่วนมากจะสอดคล้องค่านิยมในสิ่งนั้น แต่บุคคลบางคนในสถานการณ์ปกติอาจมีทัศนคติแตกต่างไปจาก

ค่านิยมของสังคมก็ได้ ทักษะคติเชิงจริยธรรมมีความหมายกว้างกว่าความรู้เชิงจริยธรรม เพราะรวมเอาความรู้และความรู้สึกในเรื่องนั้น ๆ เข้าด้วยกัน ทักษะคติเชิงจริยธรรมจึงมีคุณธรรมสมบัติที่จะให้ทำนายได้แม่นยำกว่าความรู้สึกเชิงจริยธรรม

3. เหตุผลเชิงคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลให้เหตุผลในการตัดสินใจเลือกที่จะกระทำหรือไม่กระทำพฤติกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง เหตุผลดังกล่าวโดยให้ทราบเหตุจูงใจที่อยู่เบื้องหลังการกระทำของบุคคล ซึ่งการกระทำบางอย่างอาจขัดกับความรู้สึกของบุคคลส่วนใหญ่ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับเหตุผลและสถานการณ์เป็นสำคัญ

4. พฤติกรรมเชิงคุณธรรมและจริยธรรม หมายถึง การที่บุคคลแสดงพฤติกรรมที่สังคมนิยมชมชอบ หรืองดเว้นการแสดงพฤติกรรมที่ฝ่าฝืนกฎหมายหรือค่านิยมในสังคมนั้น พฤติกรรมที่สังคมยอมรับ เช่น การให้ทาน การเสียสละเพื่อส่วนรวม และช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นต้น พฤติกรรมที่สังคมไม่ยอมรับ เช่น การโกงล้างของเงินทองหรือคะแนน การขโมยและการกล่าวเท็จ พฤติกรรมเชิงจริยธรรมเป็นสิ่งที่สังคมให้ความสำคัญมากกว่าด้านอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะการกระทำในทางดีและทางเลวของบุคคลจะส่งผลโดยตรงต่อความสุขและความทุกข์ของสังคม

ประสาธ อิศรปริดา (2547 : 17) ได้แบ่งคุณธรรมและจริยธรรมตามระดับพัฒนาการของเด็กออกเป็น 5 ประเภท คือ

1. คุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมุ่งให้บุคคลรู้จักตนเอง
2. คุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมุ่งให้บุคคลเข้าสังคมหมู่เล็กได้
3. คุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมุ่งให้บุคคลเข้าสังคมหมู่ใหญ่ได้
4. คุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมุ่งให้บุคคลรู้จักกฎเกณฑ์แห่งธรรมชาติ
5. คุณธรรมและจริยธรรมซึ่งมุ่งให้บุคคลรู้จักสังคมนั้นเป็นธรรมชาติ

สมบุญ สาลยาชีวิน (2544 : 17) ได้กล่าวว่า พฤติกรรมคุณธรรมและจริยธรรมประกอบด้วยลักษณะต่าง ๆ เหมือนกับพฤติกรรมโดยทั่วไป โดยได้แบ่งองค์ประกอบทางพฤติกรรมจริยธรรมออกเป็น 3 ประการ คือ

1. องค์ประกอบด้านความคิด (Cognitive) คือ ความสามารถในการตัดสินใจพิจารณาว่าอะไรถูกต้อง ไม่ถูกต้อง อะไรดี อะไรชั่ว ด้วยการ ใช้ปัญญาและเหตุผล
2. องค์ประกอบด้านอารมณ์หรือความรู้สึก (Affective) คือ ความนิยมศรัทธา พอใจที่จะทำความดี ความศรัทธาในธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ที่เคยปฏิบัติมาจากการพร่ำสอนของพ่อแม่

3. องค์ประกอบด้านจริยธรรม พฤติกรรมทางจริยธรรม (Moral Conduct) เช่น การปฏิบัติตามศีล 5 โดยปกติแล้วการปฏิบัติจะสืบเนื่องจากอิทธิพลขององค์ประกอบทั้ง 2 ประการที่กล่าวมาแล้ว แต่อาจมีการกระทำบางอย่าง ซึ่งตกอยู่ภายใต้สถานการณ์ที่ยั่วหรือบีบบังคับให้บุคคลต้องกระทำ และตกอยู่ภายใต้พลังจิตของบุคคลด้วย ผู้ที่มีพลังจิตเข้มแข็งย่อมชนะสิ่งที่ยั่วได้

กล่าวโดยสรุปได้ว่า ประเภทของคุณธรรม จริยธรรม แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ ประเภทสร้างความเจริญแก่ตนเอง ประเภทสร้างความสัมพันธ์ และประเภทสร้างความเจริญแก่สังคมประเทศชาติ

3.3 ความสำคัญของคุณธรรมและจริยธรรม

3.3.1 ความจำเป็นมาของการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม

ประเทศไทยเป็นประเทศที่กำลังพัฒนา จึงมีความจำเป็นที่จะต้องช่วยกันแก้ปัญหาในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมของประชาชน เพื่อประเทศชาติจะได้พัฒนาไปอย่างรวดเร็ว การปลูกฝังและการส่งเสริมคุณธรรมจริยธรรม จึงมีความสำคัญต่อประชาชนและประเทศมาก ดังจะเห็นได้จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงต้องการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม เพื่อให้เป็นสมบัติของคนไทยทั้งประเทศ มีพระราชดำรัสในพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบรมมหาราชวัติรัชกาลที่ 9 ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่ 5 เมษายน 2545 สรุปความว่า คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติมีอยู่ 4 ประการ คือ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 54-56)

- 1) การรักษาความสัจ ความจริงใจ ต่อตนเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม
- 2) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความสัจจะความดีนั้น
- 3) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุผลประการใด
- 4) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ทั้งนี้คุณธรรมทั้ง 4 ประการนี้ หากแต่ละคนพยายามนำมาประพฤติปฏิบัติ และเผยแพร่โดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศชาติบังเกิดความสุขร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุงพัฒนาให้มั่นคงก้าวหน้าต่อไปได้ดังประสงค์

3.3.2 การแก้ปัญหาคุณธรรมจริยธรรม

1) การแก้ปัญหาคุณธรรมจริยธรรมของประชาชนพลเมืองให้เอื้อต่อการพัฒนาประเทศนั้นจะต้องให้การศึกษแก่ประชาชนพลเมืองนั่นเอง เพราะการให้การศึกษ นอกจากจะฝึกทักษะแล้วยังเป็นการสอนจริยธรรมด้วย กล่าวคือกระบวนการของการศึกษา ครอบคลุมถึงการเลือกค่านิยม และการปลูกฝังค่านิยมที่ต้องการในสังคมด้วย นอกจากนี้เป้าหมายของการจัดการศึกษามุ่งให้คนมีทั้งความรู้และความดี เป็นกำลังในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

2) การปลูกฝังและส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม จริยธรรม จึงได้กำหนดแนวทางการจัดการศึกษา ด้านคุณธรรมและจริยธรรม ไว้ในแผนการศึกษาแห่งชาติ และหลักสูตรในแผนการศึกษาในทุกระดับ เช่น สำนักงานพัฒนาคุณธรรม กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดตั้งสำนักงานพัฒนาคุณธรรมขึ้น เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2530 โดยมีนโยบายที่จะพัฒนาคุณธรรม

เร่งพัฒนาคุณธรรมการศึกษา พัฒนาหลักสูตร กระบวนการเรียนการสอน การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อมุ่งพัฒนาจิตใจของเยาวชนให้มีคุณธรรม โดยเฉพาะในเรื่องความกตัญญู ความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความสะอาด ซื่อสัตย์สุจริต การประหยัด รวมทั้งการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย พร้อมทั้งส่งเสริมกิจกรรมสร้างสรรค์ความรู้ความเข้าใจและการกำหนดแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้อง ที่มีผลต่อการพัฒนาชีวิตและสังคม และส่งเสริมให้สถานศึกษาอบรมโดยสอดแทรกคุณธรรมในกิจกรรมการเรียนการสอนอยู่เสมอ และดำเนินกิจกรรมเสริมหลักสูตรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียน นักศึกษาได้ประพฤติตนตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาปลูกฝังพัฒนาคุณธรรมค่านิยมที่พึงประสงค์ (จิตรประสงค์ ชาวเจริญ, 2542 : 13-14)

กล่าวโดยสรุปได้ว่า การปลูกฝังและการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาประเทศเป็นอย่างยิ่ง เพราะการพัฒนาประเทศจะสำเร็จไปได้ต้องมีการพัฒนาเยาวชนประเทศให้มีการศึกษา และมุ่งพัฒนาให้เยาวชนของชาติมีคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งเยาวชนในวันนี้จะเป็นผู้ใหญ่ในวันข้างหน้า ดังนั้นผู้มีส่วนรับผิดชอบ จึงควรตระหนักในการปลูกฝังและส่งเสริมด้านคุณธรรม จริยธรรมให้แก่เยาวชน เพื่อจะได้ประพฤติปฏิบัติตนอยู่ในสังคมได้อย่างเหมาะสมจะได้เป็นแบบอย่างที่ดีของสังคม และเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติต่อไป

3.4 ทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวกับการส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม

การพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมที่ผ่านมา ได้มุ่งเน้นพื้นฐานการสร้างทัศนคติที่ดีให้เกิดขึ้นด้วยเหตุผล เพื่อเสริมสร้างให้เกิดคุณลักษณะทางจิตใจ แล้วนำไปสู่การปรับเปลี่ยน

ทางพฤติกรรมเป็นหลักสอดคล้องกับทฤษฎีและแนวคิดที่สำคัญ แบ่งเป็น 3 แนวทาง คือ (ประภาศรี สีหอำไพ. 2544 : 29-30) คือ

3.5.1 ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของบุคคล (Psychoanalytic theory) กล่าวถึง จริยธรรม กับมโนธรรมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มนุษย์อยู่ในสังคมกลุ่มใดก็จะเรียนรู้ผิดชอบชั่วดีจากสิ่งแวดล้อมนั้น จะมีลักษณะที่พิเศษของแต่ละสังคมที่เรียกว่าเอกลักษณ์เป็นกฎเกณฑ์ให้ประพฤติปฏิบัติตามข้อกำหนดโดยอัตโนมัติ คนที่ทำชั่วแล้วรู้สำนึกเกิด หิริ โอตตัปปะ ละอายใจตนเองหรือว่ากลัวต่อการได้รับการลงโทษด้วยตนเอง เมื่อสำนึกแล้วพึงละเว้น ไม่ปฏิบัติอีกโดยไม่ต้องมีสิ่งควบคุมจากภายนอกเป็นการสร้างมโนธรรมขึ้นมาโดยไม่จำเป็นต้องสนใจองค์ประกอบของลำดับขั้นในการพัฒนาทางจริยธรรม

ในลักษณะทฤษฎีเช่นนี้ บทบาทของการศึกษาคือ การพัฒนาทางด้านจิตใจ เพื่อเสริมสร้างกำลังคนที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพ ตามระบบเศรษฐกิจและสังคมต้องการ ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ทั้งนี้การศึกษาเพื่ออบรมฝึกฝนการนำสติปัญญาไปใช้ให้เกิดประโยชน์มากยิ่งขึ้น พยายามแสวงหาจุดมุ่งหมายให้แก่ชีวิตคือความเป็นอยู่อย่างดีที่สุด หรือการมีอิสรภาพ การศึกษาจึงเป็นกิจกรรมของชีวิต ตลอดชีวิต เพื่อชีวิต เป็นความสามารถเพื่อปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและรู้จักเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กัน

3.5.2 ทฤษฎีเรียนรู้ทางสังคม (Social learning theory) อธิบายการเกิดของจริยธรรมว่าเป็นกระบวนการทางสังคมประกิด (Socialization) โดยการซึมซับรบบกฎเกณฑ์ต่าง ๆ จากสังคมที่เติบโตมา รับเอาหลักการเรียนเชื่อมโยงกัน หลักการเสริมแรงและการทดแทนสิ่งเร้า (Stimulus) รับแนวคิดของทฤษฎีจิตวิเคราะห์เป็นรูปแบบ โดยยึดถือว่าการเรียนรู้ คือการสังเกตเลียนแบบจากผู้ใกล้ชิดเพื่อแรงจูงใจ คือเป็นที่รักที่ยอมรับในกลุ่มพวกเดียวกับกลุ่มต้นแบบเพื่อเป็นพวกเดียวกัน

ในลักษณะเช่นนี้ สถาบันหรือกลุ่มสังคมมีอิทธิพล ต่อการปลูกฝังและเสริมสร้างจริยธรรม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ สถานศึกษาจะได้รับการคาดหวังจากสังคมอย่างมากในการเป็นสถาบันที่ปลูกฝังรูปแบบและเสริมสร้างการเลียนแบบจากตัวอย่างในสังคมให้แก่นักเรียน พึงระมัดระวังในการสอนเพราะถ้าขาดความสามารถในการอธิบายเหตุผลให้เด็กเลียนแบบใช้อารมณ์และวางอำนาจแทน จะทำให้เด็กรู้สึกเป็นศัตรูต่อผู้ควบคุมพฤติกรรมทุกระดับตั้งแต่บิดามารดา ครู ไปจนถึงตำรวจพึงอบรมให้เด็กรู้จักรับผิดชอบชั่วดี รู้ละอายที่ทำชั่ว ให้รู้จักหลีกเลี่ยงเหตุผลและความสม่ำเสมอในการลงโทษและให้รางวัลเด็ก

นอกจากนี้ แบนดูรา (Bandura, 1997 : 16) ได้อธิบายทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคมว่าพฤติกรรมทุกอย่างนอกเหนือจากปฏิกิริยาสะท้อนเบื้องต้นเป็นผลมาจากการเรียนรู้ทั้งสิ้น โดยการที่มนุษย์เรียนรู้ผลที่เกิดตามมา (Response consequence) เป็นการเรียนรู้ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่าง ๆ คือ เรียนรู้ว่าเมื่อมีเหตุการณ์หนึ่งเกิดขึ้นเหตุการณ์ใดจะเกิดตามมา หรือเมื่อกระทำพฤติกรรมใดแล้ว ผลกรรมนี้จะเกิดตามมาเป็นผลเช่นไร การที่จะเรียนความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ก็โดยประสบการณ์ตรง (Direct experience) และเรียนรู้จากการสังเกต (Observation learning) การเรียนรู้จากประสบการณ์ตรงเช่น การประสบเหตุการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง การได้รับผลที่เกิดจากการกระทำต่าง ๆ ด้วยตนเอง การเรียนรู้จากสังคม ที่แบนดูราเน้นคือการเรียนรู้จากแบบอย่าง (Learning through modeling) โดยกระบวนการสังเกตพฤติกรรมและผลกรรมที่ตามมาจากการกระทำของผลอื่นการได้ยินได้ฟังคำบอกเล่า การได้อ่านข่าวสารบันทึกของผู้อื่น ซึ่งเป็นการเรียนรู้ทางอ้อม และจะเป็นข้อมูลที่บุคคลนำมาพิจารณาสำหรับการกระทำพฤติกรรมใหม่มีในโอกาสต่อไป การเรียนรู้จากการสังเกตแบบอย่างมีกระบวนการที่เกี่ยวข้อง 4 กระบวนการ คือ

1. กระบวนการใส่ใจ (Attention process) การเรียนรู้จากตัวอย่างอาจจะไม่เกิดขึ้น ถ้าผู้สังเกตไม่ใส่ใจรับรู้พฤติกรรมที่ตัวแบบแสดง การเรียนรู้เกิดขึ้นมากเพียงใดยังขึ้นอยู่กับความยากง่ายของพฤติกรรมที่ตัวแบบแสดงและความสามารถเรียนรู้ของผู้สังเกตด้วย

2. กระบวนการจดจำ (Retention process) การจดจำเป็นกระบวนการสำคัญที่มนุษย์จะสามารถเก็บสะสมประสบการณ์ต่าง ๆ ไว้ใช้การจดจำนี้อาจจำในรูปมโนภาพ (Imagine) หรือภาษา (Verbal)

3. กระบวนการกระทำทางกาย (Motor reproduction process) เมื่อมนุษย์มีข้อมูลที่เป็นสัญลักษณ์อยู่ในความจำแล้ว มนุษย์จะแปลสัญลักษณ์ให้เป็นพฤติกรรมที่เหมาะสม

4. กระบวนการจูงใจ (Motivation process) มนุษย์จะไม่แสดงพฤติกรรม การเลียนแบบไปทุกอย่าง แม้ว่าเขาจะได้อ่านรู้แล้วก็ตามมนุษย์จะเลียนแบบเฉพาะพฤติกรรมที่เขาสนใจหรือเห็นคุณค่ามากกว่า พฤติกรรมของตัวแบบที่ไม่ได้รับผลบวกหรือถูกลงโทษ ดังนั้นการให้รางวัลหรือเสริมแรงทางบวก เพื่อกระตุ้นให้ผู้สังเกตแสดงพฤติกรรมแบบเลียนแบบ

จากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม กล่าวโดยสรุปได้ว่า นักทฤษฎีส่วนมากจะยอมรับว่าจริยธรรมจะถูกปลูกฝังตั้งแต่บุคคลยังเป็นเด็กเสียส่วนมากแม้ว่าทุกคนจะประสบกับเหตุการณ์ทางสังคมที่ผันแปรเปลี่ยนไปจากเดิมอาจจะทำให้ทุกคนเปลี่ยนแปลงจริยธรรมในวัยผู้ใหญ่ได้ แต่นักทฤษฎีทั้งหมดยอมรับว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัยเด็กมีผลกระทบต่อบุคคลได้รุนแรง และมีผลคงทนถาวรกว่าเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในวัยผู้ใหญ่

3.5.3 ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive theory) เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม เกิดจากแรงจูงใจในการปฏิบัติสัมพันธ์กับสังคม การพัฒนาจริยธรรมจึงต้องมีการพิจารณาเหตุผลเชิงจริยธรรมตามระดับสติปัญญาของแต่ละบุคคลซึ่งมีวุฒิภาวะสูงชันการรับรู้จริยธรรมก็พัฒนาขึ้น ตามลำดับ ทั้งนี้ทฤษฎีพัฒนาการทางคุณธรรม จริยธรรม มีทฤษฎีต่าง ๆ ที่ปรากฏขึ้น เพื่อการจัดค่าของการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ดังนี้

1) ทฤษฎีของ เพียเจต์ แบ่งเป็น 3 ขั้นตอน คือ (Piaget. 1974 : 105 ; อ้างอิงใน ประภาศรี สีหอำไพ. 2544 : 30-31)

(1) ขั้นตอนจริยธรรม (ตั้งแต่แรกเกิดจนถึง 2 ปี) ยังไม่เกิดจริยธรรม แต่สามารถเรียนรู้จากประสาทสัมผัสและพัฒนาการทางสติปัญญา

(2) ขั้นเชื่อฟังคำสั่ง (อายุ 2-8 ปี) เชื่อฟังและปฏิบัติตามคำสั่งของผู้ใหญ่มีการคิดก่อนปฏิบัติตามคำสั่ง ซึ่งในขณะแรกเริ่มจะไม่คำนึงถึงเหตุผลของคำสั่งนั้น

(3) ขั้นยึดหลักแห่งตน (อายุ 8-10 ปี) เกิดหลังความคิดพัฒนาการทางสติปัญญาสูงขึ้นตามประสบการณ์ทางสังคม คลายความเกรงกลัวอำนาจภายนอก เริ่มมีความคิดเป็นของตัวเองมากขึ้น

2) ทฤษฎีของโคลเบอร์ก ที่ได้แบ่งการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมออกเป็น 6 ขั้น หรือ 3 ระดับหลัก ดังนี้ (Kohlberg. 1969 : 202 ; อ้างอิงใน ประภาศรี สีหอำไพ. 2544 : 31-32)

(1) ขั้นการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม ประกอบด้วย

(1.1) การเชื่อฟังและการลงโทษ (2-7 ปี)

(1.2) การแสวงหารางวัล (8-10 ปี)

(1.3) การทำตามความเห็นชอบของผู้อื่น

(1.4) การทำตามหน้าที่ในสังคม

(1.5) การทำตามกฎเกณฑ์และข้อสัญญา

(1.6) การยึดในมโนธรรมตามหลักสากล

(2) ระดับของจริยธรรม ประกอบด้วย

(2.1) ก่อนเกณฑ์ (2-10 ปี) คือ การกระทำตามสิ่งที่ตนต้องการเป็นใหญ่ หนีการลงโทษ และแสวงหารางวัล

(2.2) ตามเกณฑ์ (10-16 ปี) คือ การกระทำตามสังคมระเบียบ ประเพณี กฎหมาย ศาสนา มีการเขียนแบบ และทำตาม เพื่อให้ผู้อื่นเห็นชอบ ต่อมาจึงคำนึงถึงบทบาทและหน้าที่ของตนในสังคม

(2.3) เหนือเกณฑ์ (16 ปีเป็นต้นไป) คือ การวิเคราะห์ด้วยตนเอง ก่อนตัดสินใจโดยคำนึงถึงสิทธิของผู้อื่น ในส่วนที่เป็นสากลอยู่นอกเหนือกฎเกณฑ์ในสังคมของตน มีจริยธรรมในขั้นสูงสุด

ทั้งนี้การพัฒนาการทางสติปัญญา และคุณธรรม จริยธรรม จะเกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาของแต่ละบุคคลทางด้านร่างกาย สติปัญญาของมนุษย์ ซึ่งผู้มีวุฒิภาวะสูงก็จะสามารถรับรู้คุณธรรม จริยธรรมได้มาก และต่อเนื่องตามลำดับ ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน จำเป็นจะต้องวางแผนในการสร้างเสริม และพัฒนาให้เหมาะสมกับวัยและสติปัญญาของนักเรียนแต่ละช่วงวัย

สรุปได้ว่า จากแนวคิดทฤษฎีการทางด้านพัฒนาการทางสติปัญญา ด้านคุณธรรมจริยธรรม เกิดขึ้นพร้อมกับการพัฒนาการทางด้านร่างกาย สติปัญญาของแต่ละบุคคล ซึ่งยังมีวุฒิภาวะสูงก็จะสามารถรับรู้ และพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม ได้มากและต่อเนื่องตามลำดับ ดังนั้นการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมแก่นักเรียนจำเป็นต้องวางแผนในการเสริมสร้างและพัฒนาให้เหมาะสมตามวัยและสติปัญญาของนักเรียนแต่ละระดับชั้น

4. บทบาทการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม

บทบาทการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม ที่สถานศึกษาต้องปลูกฝังให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรมตามแนวทางที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนด มีความสำคัญ และจำเป็นอย่างยิ่งในการบริหารสถานศึกษา ช่วงชั้นที่ 3 เพราะการจัดการศึกษาแก่นักเรียนที่เป็นการจัดการศึกษาให้กับวัยรุ่น ซึ่งเป็นช่วงวัยที่สำคัญของชีวิตที่พร้อมที่จะหักเหไปในทิศทางที่ดีและไม่ดีได้โดยง่าย ประกอบกับสภาพแวดล้อมทางสังคมในปัจจุบันเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก มีสถานบริการต่าง ๆ เกิดขึ้นมากมาย เช่น สวนอาหารหรือภัตตาคาร สนุกเกอร์คลับ ดิสโก้เทค เกมไฟฟ้า เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อคุณภาพชีวิตและพฤติกรรมของบุคคลในสังคม นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 เป็นอีกส่วนหนึ่ง ที่ย่อมได้รับอิทธิพลทางสังคม

อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การสร้างภูมิคุ้มกันให้แก่นักเรียนเหล่านั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่ง ดังนี้

แผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2535 หมวด 4 ว่าด้วย แนวทางการจัดการศึกษา 24 ข้อ มีข้อที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาจริยธรรม คือ ข้อ 11, 12, 18 และ 21 ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. 2546 : 17-18)

ข้อ 11 การขยายบริการ การอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยให้กว้างขวาง โดยเฉพาะในชนบทที่ห่างไกลและชุมชนแออัดในทุกจังหวัด โดยให้โรงเรียนประถมศึกษาทุกแห่งทั้งของรัฐและท้องถิ่นจัดบริการเตรียมความพร้อมสำหรับเด็กอย่างน้อย 1 ปี ก่อนเข้าเรียนในระดับประถมศึกษา

ข้อ 12 จัดเนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน โดยเน้นการฝึกปฏิบัติหรือการจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อให้ผู้เรียนมีคุณธรรม มีเจตคติ และพฤติกรรมที่เหมาะสมทั้งทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ข้อ 18 ส่งเสริมให้ความรู้เกี่ยวกับชีวิตครอบครัว สถานศึกษา สถาบันศาสนาในชุมชนและสื่อมวลชนร่วมมือกันในการปลูกฝังคุณธรรม ค่านิยมที่เหมาะสม และการชี้แนวทางที่ดีแก่เด็กและเยาวชนอย่างจริงจัง และต่อเนื่อง

ข้อ 21 พัฒนาระบบการให้การศึกษาและการแนะแนวให้ครอบคลุมด้านวิชาการ อาชีพ อารมณ์ สังคม เพื่อให้ผู้เรียนเลือกเรียนตามถนัดและเรียนอย่างมีความสุข

กระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 4) กล่าวว่า การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม มีความสำคัญต่อตนเองและสังคม โดยเฉพาะครูทุกคนตระหนักและมีความรับผิดชอบทั้งด้านความประพฤติที่เป็นแบบอย่างตลอดทั้งการเอาใจใส่ดูแล ในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้เด็กเป็นทั้งคนเก่ง คนดี ดังพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวในพิธีพุดเกล้าถวายปริญญาคุณวุฒิปรัชชาบัณฑิตของ 5 สถาบัน ณ ดุสิตศาลัย เมื่อวันที่ 3 ตุลาคม 2532 ซึ่งมีความตอนหนึ่งว่า

“...การสอนคนให้เก่งนี้ถ้าดีเฉพาะบางแง่บางมุม อาจเห็นว่าสอดคล้องต้องกับสมัยเร่งรัดพัฒนาแต่ถ้ามองให้ถี่ถ้วนรอบด้านแล้วจะเป็นการมุ่งสอนคนให้เก่งเป็นเกณฑ์อาจทำให้เกิดจุดบกพร่องต่าง ๆ ในตัวบุคคลได้ไม่มากนักน้อย ที่สำคัญก็คือ

1. จุดบกพร่องในความคิดพิจารณาที่รอบคอบและก้าวไกล เพราะใจร้อนเร่งจะทำให้เสร็จโดยเร็วเป็นเหตุให้การทำงานผิดพลาด ขัดข้อง และล้มเหลว
2. บกพร่องในความนับถือและเกรงใจผู้อื่น เพราะถือว่าตนเป็นเลิศเป็นเหตุ

ให้เยอหยิ่ง มองข้ามความสำคัญของบุคคลอื่นและมักก่อความขัดแย้งทำลายไมตรีจิตมิตรภาพ ตลอดจนความสามัคคีระหว่างกัน

3. บทพร่องในความมัธยัสถ์พอเหมาะพอดี ในการกระทำทั้งปวงเพราะมุ่งหน้าแต่จะทำให้เด่นให้ก้าวหน้า เป็นเหตุให้เห็นแก่ตัวเอารัดเอาเปรียบ

4. บทพร่องในจริยธรรมและความรู้จักรับผิดชอบชั่วดี เพราะมุ่งแต่จะแสวงหาประโยชน์เฉพาะตัวให้เพิ่มพูนขึ้น เป็นเหตุให้เกิดความผิดและความชั่วสามารถทุจริตโดยไม่สะอึกสะเทือน...”

ประสาธ อิศรปริดา (2547 : 55-58) ได้ให้แนวคิดเอาไว้ว่า การพัฒนาคุณธรรมในการจัดการศึกษาด้านจริยศึกษา โรงเรียนและผู้สอนควรปลูกฝังแนวคิดที่ช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดพัฒนาการดังต่อไปนี้

1. การยอมรับความแตกต่างระหว่างความดีกับความชั่ว ตระหนักเสมอว่าความดีที่คนขึ้นชอบยกย่อง ผลผลิตของความดีนำความสุขมาให้ (สุโข ปุณฺณุตส อัจจโย)
 2. ถ้อยหลักสากลในการพิจารณาสภาพการณ์ไกล สามารถนำเกณฑ์การแยกแยะความดี ความชั่ว กำหนดเป็นกฎคุณธรรมให้เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป
 3. ความเข้าใจคุณธรรมซึมซาบอยู่ในจิตใจ สร้างค่านิยมคุณธรรมที่ถูกต้อง
 4. ความต่อเนื่องสัมพันธ์ของระบบที่สร้างเสริมคุณภาพ มีแก่นสารชัดเจน
 5. การวิเคราะห์วิจารณ์ความประพฤติได้ด้วยแนวทางของตนเอง
 6. การตัดสินใจคุณธรรม เป็นการตัดสินใจว่าสิ่งใดควรทำและไม่ควรทำ
- ส่วนบทบาทการส่งเสริมจริยธรรมของโรงเรียนและครูที่สำคัญ คือ (ประสาธ อิศรปริดา. 2547 : 58-59)

1. ความรู้เรื่องจริยธรรม (Moral principles)
 - 1.1 เริ่มจากตนเอง (Self)
 - 1.2 การแลกเปลี่ยนผู้อื่น (Exchange)
 - 1.3 ความสัมพันธ์ต่อเนื่อง (Relationship)
 - 1.4 ระบบสังคม (Social System)
 - 1.5 การใช้ประโยชน์และสัญญาประชาคม (Utility and Social Contract)
 - 1.6 หลักมโนธรรมสากล (Universal)
2. คุณค่าทางจริยธรรม (Value Clarification)
 - 2.1 การเลือกคุณค่า (Choosing)

2.2 การปฏิบัติตามคุณค่า (Acting)

3. องค์ประกอบของจริยธรรม (Moral Element)

3.1 ระเบียบวินัย (Discipline)

3.2 สังคม (Society)

3.3 อิสรภาพสำนึกมโนธรรมของตนเอง (Autonomy)

สรุปได้ว่า บทบาทการส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เป็นสิ่งที่โรงเรียนต้องดำเนินงาน โดยสังคมยอมรับว่าดี และต้องการจะรักษาไว้ โดยเห็นว่าการที่คนมีคุณธรรมเป็นสิ่งที่มิใช่ประโยชน์ทั้งต่อตนเองและสังคมโดยรวม ทำให้เป็นสุข สังคมร่มเย็นบังเกิดความก้าวหน้า ปัญหาสังคมมีน้อยผู้คนไม่เบียดเบียน แต่จะเกื้อกูลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม จึงมีความสำคัญและจำเป็นที่จะต้องดำเนินการในสถานศึกษาช่วงชั้นที่ 3 เพื่อให้นักเรียนได้เกิดความรู้สำนึกในหน้าที่ของการพลเมืองที่ดีเพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

5. การปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3

เนื่องจากกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดคุณลักษณะอันพึงประสงค์ที่กำหนดของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 เพื่อใช้เป็นแนวทางในการประเมินผลการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรม ตามมาตรฐานคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานแห่งชาติ ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้นำมาเป็นกรอบแนวคิดในการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมของนักเรียนในสถานศึกษาจำนวน 7 ด้าน คือ วินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ซื่อสัตย์สุจริต ความมีเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 11) รายละเอียดมีดังนี้

5.1 วินัย

5.1.1 ความหมายของวินัย

โกศล มีคุณ (2540 : 61) กล่าวว่า วินัยเป็นความสามารถในการบังคับตนเองให้ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ระเบียบนั้น ๆ เห็นว่า การปฏิบัติตามกฎเกณฑ์และระเบียบต่าง ๆ นั้น มีประโยชน์ทั้งตนเองและสังคมโดยส่วนรวม มิใช่ปฏิบัติตามระเบียบและกฎเกณฑ์เพราะกลัวถูกลงโทษ กลัวถูกตำหนิติเตียน กลัวถูกคนมอง แต่สิ่งที่บังคับให้ทำตามกฎเกณฑ์และระเบียบคือ จิตใจของผู้กระทำเอง ไม่ว่าจะอยู่ต่อหน้าหรือลับหลังผู้อื่น ซึ่งเรียกว่า เป็นวินัยในตนเอง

ราชบัณฑิตยสถาน (2540 : 756) ได้ให้ความหมายคำว่าวินัย หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผนและข้อบังคับปฏิบัติ

เดวียน พันธนู (2542 : 42) กล่าวว่า วินัย หมายถึง การที่นักเรียนปฏิบัติด้วยความเรียบร้อยอยู่ในระเบียบแบบแผน ข้อบังคับและข้อปฏิบัติที่สถานศึกษาได้บัญญัติขึ้นใช้ในสถานศึกษา

จิระศักดิ์ สวงวนชีพ (2544 : 48) กล่าวว่า วินัยมักจะหมายถึง การปฏิบัติตามคำสั่งหรือระเบียบข้อบังคับที่ใช้ควบคุมความประพฤติของนักเรียนให้อยู่ในระเบียบ

ชนพงศ์ มงคล (2545 : 16) กล่าวว่า วินัยนักเรียน หมายถึง การอยู่ในระเบียบแบบแผนและขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม เพื่อความสงบสุขในชีวิตแห่งตน และความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคม

5.1.2 ประเภทของวินัย

ประเภทของวินัยนักเรียนที่สำคัญแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 14)

1) วินัยภายนอก หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งประพฤติปฏิบัติโดยเคร่งกั้วอำนาจหรือการถูกลงโทษ เป็นการปฏิบัติที่บุคคลดังกล่าว ไม่มีความเต็มใจ ตกอยู่ในภาวะจำยอม ถูกควบคุม

2) วินัยในตนเอง หมายถึง การที่บุคคลใดบุคคลหนึ่งเลือกข้อปฏิบัติสำหรับตนขึ้น โดยสมัครใจ ไม่มีใครบังคับหรือถูกควบคุมจากอำนาจใด ๆ และข้อประพฤติปฏิบัติต้องไม่ขัดกับความสงบสุขของสังคม

ทั้งนี้วินัยทั้งสองประเภทมีความสัมพันธ์กัน กล่าวคือ วินัยภายนอกเป็นสิ่งจำเป็นในกรณีต้องการเสริมสร้างปลูกฝังลักษณะวินัยอย่างใดอย่างหนึ่งโดยรวดเร็ว ทั้งนี้อาจใช้การออกกฎหมาย คำสั่งต่าง ๆ ให้บุคคลปฏิบัติตาม วินัยภายนอกส่วนใหญ่จะกระทำกับเด็กและวัยรุ่น ที่ยังไม่บรรลุวุฒิภาวะอย่างเพียงพอต่อการมีวินัย หรือกระทำในกรณีที่เกิดวิกฤตการณ์ทางวินัย สำหรับวินัยภายในนั้นเป็นผลต่อเนื่องจากวินัยภายนอก ทั้งนี้การเสริมสร้างวินัยประเภทนี้จะใช้เวลาระยะยาวซึ่งส่วนใหญ่จะเกิดกับบุคคลในวัยผู้ใหญ่ วินัยดังกล่าวเมื่อเกิดขึ้นแล้วจะปรากฏติดตัวบุคคลนั้น ๆ ไปโดยตลอด วินัยภายในเป็นวินัยที่มีความสำคัญและต้องการให้เกิดขึ้นมากที่สุดสำหรับกลุ่มคนในสังคม

5.1.3 คุณลักษณะของนักเรียนที่รักษาระเบียบวินัย

กระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 146-157) ได้กล่าวถึง ลักษณะของนักเรียนที่รักษา

ระเบียบวินัย มีดังนี้

1) พฤติกรรมการรักษาระเบียบวินัยภายนอก ประกอบด้วย

(1) การรักษาระเบียบวินัยในการบริโภค ได้แก่ การรับประทานอาหาร ให้ถูกต้องอนามัยและสุขวิทยา มีมารยาทเรียบร้อยในการรับประทานอาหาร เช่น ไม่รับประทานอาหารในที่ที่ไม่สมควร ไม่รับประทานมูมมาม ฯลฯ

(2) การรักษาระเบียบวินัยในการอุปโภค ได้แก่ การรักษาร่างกาย เสื้อผ้า ที่อยู่อาศัย และเครื่องใช้สะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย

(3) การรักษาระเบียบวินัยต่อสถานที่ ได้แก่ การรักษาความสะอาด และความเป็นระเบียบเรียบร้อยทั้งในสำนักงาน วัดวาอาราม สถานที่ราชการ และสาธารณสถาน ต่าง ๆ เช่น ถนน แม่น้ำ ลำคลอง โรงมหรสพ รถโดยสาร สวนสาธารณะ และประพฤติกฎปฏิบัติ ตามกฎและข้อบังคับของสถานที่นั้น ๆ

(4) การรักษาระเบียบวินัยในการปกครอง ได้แก่ การสร้างวินัยเพื่อถือเป็นหลักปฏิบัติและมีการปกครองดี มีจรรยา มีวินัย เอาใจใส่กวดขัน ปรับปรุงระเบียบให้มีมาตรฐาน ควรแก่ความนิยมนับถือ และถือปฏิบัติให้เป็นแบบอย่าง

2) พฤติกรรมการรักษาระเบียบวินัยภายใน ได้แก่ การแต่งกายและความคุมท่วงที กริยาวาจาและใจให้หมัดจดงดงาม ด้วยการเว้นชู้ ประพฤติชอบทั้งต่อหน้าและลับหลัง ได้แก่ ระเบียบท่วงที ระเบียบกริยา ระเบียบวาจา

สรุปได้ว่า ระเบียบวินัย คือ การเป็นผู้รู้ตามแบบแผนที่ตนเอง ครอบครั้ว โรงเรียน และสังคมกำหนดไว้ ทั้งการบริโภค อุปโภค มีระเบียบวินัยต่อสถานที่ และมีระเบียบวินัยในการปกครอง รวมทั้งหมายถึงการปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับต่าง ๆ ที่สถานศึกษาหรือสังคมกำหนดขึ้นให้นักเรียนหรือบุคคลได้ปฏิบัติ เพื่อความสงบสุขและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสถานศึกษาและสังคม ตลอดจนวินัย คือ ลักษณะที่บุคคลแต่งกายเป็นระเบียบเรียบร้อย ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับของสังคม โดยมีจุดหมายเพื่อให้สังคมนั้นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

5.2 ความรับผิดชอบ

5.2.1 ความหมายของความรับผิดชอบ

บุญพา มิตินทสูต (2540 : 6) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การแสดงออกถึงความตั้งใจในการปฏิบัติหน้าที่ของนักเรียนหรือในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเล่าเรียนและ

สถานศึกษาให้บรรลุผลสำเร็จตามความมุ่งหมาย และยอมรับผลการกระทำ

เชนิสา ซึ่นสุวรรณ (2541 : 34) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ เป็นบุคลิกภาพของบุคคล ที่แสดงออกด้วยการปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความมั่นใจในตัวเอง รั้งงาน ตรงต่อเวลา และพยายามปรับปรุงแก้ไขให้งานสำเร็จ กล่าวรับผลการกระทำของตนทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย และมีคำพูดที่เชื่อถือได้

วัชร ฐรรธรรม (2543 : 38) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง พฤติกรรมที่แสดง ถึงการยอมรับตน การรู้จักนำตนเอง ไม่ชอบมั่งง่าย รู้จักการยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น ไม่ชอบ ตัดสินวิจารณ์ผู้อื่น และสามารถทำงานเสร็จตามเป้าหมาย

สมบัติ มหารศ (2545 : 22) กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง ความมุ่งมั่นตั้งใจ ที่จะปฏิบัติหน้าที่ด้วยความผูกพัน พยายามทำหน้าที่ต่าง ๆ อย่างเต็มความสามารถและละเอียด รอบคอบ รวมทั้งพยายามที่จะปรับปรุงการปฏิบัติงานให้ดียิ่งขึ้น

กระทรวงศึกษาธิการ (2546 : 15) ได้กล่าวว่า ความรับผิดชอบ หมายถึง การปฏิบัติหน้าที่การงานของตนด้วยความเอาใจใส่ ขยันหมั่นเพียร อดทนต่ออุปสรรค ไม่ย่อท้อ มีความละเอียดรอบคอบ ซื่อสัตย์ ตรงต่อเวลา ไม่ละเลยทอดทิ้งหรือหลีกเลี่ยง พยายามปรับปรุงให้ดีขึ้น รู้จักวางแผนงาน และป้องกันความบกพร่องเสื่อมเสียในงานที่ตน รับผิดชอบ มีความสนใจความตั้งใจที่จะทำงาน และติดตามผลที่ได้กระทำไปแล้ว เพื่อปรับปรุง แก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและ ผลเสีย ยอมรับและรู้สำนึกในการกระทำของตนด้วยความเต็มใจ ไม่ว่าจะเป็ผลดีหรือผลร้าย ไม่ว่าจะกระทำหรือถูก ไม่ปิดความรับผิดชอบให้ผู้อื่น โดยแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงาน ที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ บรรลุผลสำเร็จ และพร้อมที่จะปรับปรุงแก้ไขให้ได้ผลดีขึ้น ความรับผิดชอบนี้เป็นสิ่งที่ เกื้อหนุนให้บุคคลปฏิบัติตามหน้าที่ของตน โดยไม่ต้องมีการบังคับบัญชาเข้มงวดจากผู้อื่น

บราวเน และ โคห์น (Browne and Cohn. 1992 : 58) กล่าวถึง ความรับผิดชอบว่า ได้แก่ ความไว้วางใจได้ ความคิดริเริ่ม ความไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค การทำงานแข่งขัน มีความ เชื่อมั่นในตนเอง มีความปรารถนาทำให้ดีกว่าเดิม และมีผู้ที่รับผิดชอบต่อหน้าที่การงาน คือ ผู้ที่สามารถปฏิบัติงานให้สำเร็จลุล่วงไปตามเป้าหมาย มีซื่อสัตย์สุจริต และตรงต่อเวลา

ฟลิปโป (Flippo. 1996 : 122) ได้กล่าวถึง ความรับผิดชอบไว้ว่า เป็นความผูกพัน ในการที่จะปฏิบัติหน้าที่ให้สำเร็จลุล่วงไปได้และความสำเร็จนี้เกี่ยวข้องกับปัจจัย 3 ประการ คือ พันธะผูกพัน หน้าที่การงาน และวัตถุประสงค์

กู๊ด (Good, 1998 : 124) ได้สรุปว่า ความรับผิดชอบ คือ การเอาใจใส่ในการทำงาน ชื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว โดยไม่ต้องให้ควบคุม เคารพต่อระเบียบ กฎเกณฑ์ และมีวินัยในตนเองอย่างเคร่งครัด รู้จักหน้าที่และกระทำต่อหน้าที่เป็นอย่างดี ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดียิ่งขึ้นทั้งตนเองและสังคม ปรับปรุงผลงานให้ดียิ่งขึ้นหรือหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายที่ดีที่สุด และสุดกำลังความสามารถ ไม่ท้อถอยไปกลางคัน ถึงแม้ว่าจะเป็นงานที่ตนไม่ชอบ

5.2.2 คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ

คุณลักษณะของบุคคลที่มีความรับผิดชอบ มีดังนี้ (เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์

2541 : 83-84)

- 1) ทำหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายอย่างดีที่สุด และสุดกำลังความสามารถ
- 2) ไม่ว่าจะต้องเผชิญกับอุปสรรคมากน้อยเพียงใด
- 3) ทำงานเสร็จและทันเวลาที่กำหนด โดยไม่มีการควบคุม
- 4) กล้ารับในส่วนที่เป็นความรับผิดชอบของตน
- 5) เอาจริงเอาจังและขยันขันแข็ง
- 6) ไม่ท้อถอยไปกลางคัน ถึงแม้ว่าจะเป็นงานที่ตนไม่ชอบ
- 7) ไม่ผลัดวันประกันพรุ่งหรือทิ้งปัญหาไว้
- 8) ไม่โทษผู้อื่นหากงานนั้นไม่เสร็จหรือเกิดความเสียหาย
- 9) ตรงต่อเวลาในการทำงานหรือนัดหมาย

5.2.3 ขอบข่ายพฤติกรรมผู้ที่มีความรับผิดชอบ

ขอบข่ายพฤติกรรมผู้ที่มีความรับผิดชอบ มีลักษณะดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ

2546 : 146)

- 1) เอาใจใส่ในการทำงานอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลของงานนั้น ๆ
- 2) ชื่อสัตย์ต่อหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ส่วนตัว
- 3) เคารพต่อระเบียบกฎเกณฑ์และมีวินัยในตนเอง
- 4) มีอารมณ์หนักแน่น เมื่อเผชิญกับอุปสรรค
- 5) รู้จักหน้าที่และกระทำต่อหน้าที่เป็นอย่างดี
- 6) มีความเพียรพยายาม
- 7) มีความละเอียดรอบคอบ
- 8) ใช้ความสามารถอย่างเต็มที่

- 9) ปรับปรุงงานในหน้าที่ให้ดีขึ้นทั้งตนเองและสังคม
- 10) ตรงต่อเวลา
- 11) ยอมรับผลของการกระทำของตน

สรุปได้ว่า ความรับผิดชอบ เป็นการปฏิบัติกิจการงานของตนเอง และงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความมานะพยายาม อุทิศตนทั้งกำลังกาย กำลังใจ กำลังทรัพย์จนสุดความสามารถและบังเกิดผลดีต่อตนเองและต่อส่วนรวม ซึ่งรวมถึงลักษณะของความตั้งใจ ความสนใจในการทำงาน เพื่อปรับปรุงแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ยอมรับในสิ่งที่ตนกระทำลงไปทั้งในด้านที่เป็นผลดีและผลเสีย โดยแสดงออกในรูปของการปฏิบัติงานที่ได้รับมอบหมายด้วยความเต็มใจ ปฏิบัติงานด้วยความระมัดระวัง อย่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้บรรลุความสำเร็จ

5.3 การปฏิบัติตามหลักศาสนา

5.3.1 หลักธรรมที่ควรปฏิบัติ ประกอบด้วย (พระเทพโศภณ. 2547 : 11-19)

1) ความกตัญญู คือ ความรู้อุปการคุณที่มีผู้ทำไว้ก่อนเป็นคุณธรรมคู่กับความกตเวทิตี คือ การตอบแทนอุปการคุณที่ผู้อื่นทำไว้ นั่น ผู้ที่ทำอุปการคุณก่อนเรียกว่า “บุพการี” ขอบยกมากล่าวในที่นี้คือ บิดามารดา และครู โดย

(1) บิดามารดา มีอุปการคุณแก่บุตรธิดา ในฐานะเป็นผู้ให้กำเนิดและเลี้ยงดูจนเติบโตใหญ่ ให้การศึกษา อบรมสั่งสอน ให้ละเว้นจากความชั่ว มั่นคงในการทำความดี เมื่อถึงคราวมีคู่ครอง ได้จัดหาคู่ครองที่เหมาะสมให้และมอบทรัพย์สมบัติให้ไว้เป็นมรดก โดยบุตรธิดาเมื่อรู้อุปการคุณที่บิดามารดาทำไว้ย่อมตอบแทนด้วยการประพฤติดีตัวดี สร้างชื่อเสียงให้แก่วงศ์ตระกูล เลี้ยงดูท่านและช่วยทำงานให้ท่าน และเมื่อล่วงลับไปแล้วก็ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้ท่าน

(2) ครู มีอุปการคุณแก่ศิษย์ในฐานะเป็นผู้ประสาทความรู้ให้ ฝึกฝน แนะนำให้เป็นคนดี สอนศิลปวิทยาให้อย่างไม่ปิดบังยกย่องให้ปรากฏแก่คนอื่นและช่วยคุ้มครองศิษย์ทั้งหลาย ศิษย์เมื่อรู้อุปการคุณที่ครูทำไว้ย่อมตอบแทนด้วยการตั้งใจเรียน ให้เกียรติ และให้ความเคารพไม่ล่วงละเมิด โอวาทของครู

โดยความกตัญญูและความกตเวทิตีนี้ถือว่าเป็นเครื่องหมายของคนดี ส่งผลให้ครอบครัวและสังคมมีความสุขได้ เพราะบิดามารดาจะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำอุปการคุณให้ก่อน และบุตรธิดาก็จะรู้หน้าที่ของตนเองด้วยการทำดีตอบแทน สำหรับครูก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเองด้วยการทำอุปการคุณ คือ สอนศิลปวิทยาอย่างเต็มที่และศิษย์ก็จะรู้จักหน้าที่ของตนเอง ด้วยการ

ตั้งใจเรียน และให้ความเคารพเป็นการตอบแทน นอกจากจะใช้ในกรณีของบิดามารดากับ บุตรธิดา และครูกับศิษย์แล้ว คุณธรรมข้อนี้ก็สามารถนำไปใช้ได้แม้ระหว่างพระมหากษัตริย์กับ พสกนิกร นายจ้างกับลูกจ้าง เพื่อนกับเพื่อน และบุคคลทั่วไป รวมทั้งมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงเป็นบุพการีในฐานะที่ทรงสถาปนาพระพุทธศาสนา และทรงสอนทางพันทุกซ์ให้แก่ผู้ควรแนะนำสั่งสอน จึงตอบแทนด้วยอามิสบูชาและปฏิบัติ บูชา กล่าวคือ การจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งที่ชาวพุทธแสดงออก ซึ่งความกตัญญูทศเวทต่อพระองค์ด้วยการทำนุบำรุงส่งเสริมพระพุทธศาสนา และประพฤติ ปฏิบัติธรรม เพื่อดำรงอายุพระพุทธศาสนาสืบไป

2) อริยสัจ 4 อริยสัจ คือ ความจริงอันประเสริฐ หมายถึง ความจริงที่ไม่ผันแปร เกิดมีได้แก่ทุกคน มี 4 ประการ คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค โดย

(1) ทุกข์ คือ ปัญหาของชีวิต พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า มนุษย์ ทุกคนมีทุกข์เหมือนกันทั้งทุกข์ขั้นพื้นฐานและทุกข์เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตประจำวัน ทุกข์ขั้นพื้นฐาน คือ ทุกข์ที่เกิดจากการเกิด การแก่และตาย ส่วนทุกข์ที่เกี่ยวกับการดำเนิน ชีวิตประจำวัน คือ ทุกข์ที่เกิดจากการพลัดพรากจากสิ่งที่รัก ทุกข์ที่เกิดจากการไม่ได้ตามใจปรารถนา รวมทั้งทุกข์ที่เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตด้านต่าง ๆ

(2) สมุทัย คือ เหตุแห่งปัญหา พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์ทั้งหมด ซึ่งเป็นปัญหาของชีวิตล้วนมีเหตุให้เกิด เหตุนั้น คือ ตัณหา อันได้แก่ ความอยาก ได้ต่าง ๆ ซึ่งประกอบไปด้วยความยึดมั่น

(3) นิโรธ คือ การแก้ปัญหาคือ พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์ คือ ปัญหาของชีวิตทั้งหมดนั้นแก้ไขได้โดยการดับตัณหา คือ ความอยากให้หมดสิ้น

(4) มรรค คือ การแก้ปัญหพระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ก็เพื่อให้ทราบว่า ทุกข์ คือ ปัญหาของชีวิตทั้งหมดที่สามารถแก้ไขได้นั้นต้องแก้ไขตามมรรคมีองค์ 8

3) ความไม่ประมาท เป็นการมีสติ ทั้งขณะทำ ขณะพูดและขณะคิดสติ คือ การระลึก รู้ทันที่คิด พูด และทำ ในภาคปฏิบัติ เพื่อนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน หมายถึง การระลึกรู้ทัน การเคลื่อนไหวอริยาบถ 4 คือ เดิน ยืน นั่ง นอน

4) การฝึกให้เกิดสติ ทำได้โดยตั้งสติกำหนดการเคลื่อนไหวอริยาบถ กล่าวคือ ระลึกรู้ทันทั้งในขณะที่ยืน เดิน นั่ง และนอน รวมทั้งระลึกรู้ทันในขณะที่พูดขณะคิด และขณะทำงานต่าง ๆ

5.3.2 กิจกรรมเกี่ยวกับครอบครัวในการปฏิบัติตามหลักศาสนา

กิจกรรมเกี่ยวกับครอบครัวในการปฏิบัติตามหลักศาสนา ประกอบด้วย
(สมบัติ มหารศ. 2545 : 24)

- 1) ทำความสะอาดบ้าน ประดับธงชาติและธงธรรมจักรจัดแต่งที่บูชาประจำบ้าน และประดับไฟ ถวายเป็นพุทธบูชา
- 2) ศึกษาเอกสารหรือสนทนาเกี่ยวกับความสำคัญของวันสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรมเรื่องความกตัญญู อริยสัจ 4 ความไม่ประมาท การฝึกให้เกิดสมาธิ ตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติในครอบครัว
- 3) นำครอบครัวไปบำเพ็ญกุศล ทำบุญตักบาตร บริจาคทาน
- 4) ปฏิบัติธรรมที่วัด รักษาศีล ไหว้พระ สวดมนต์ ฟังธรรม เวียนเทียน และ

เจริญภาวนา

- 5) ผู้ใหญ่ของครอบครัวพยายามสร้างความเป็นกันเอง พ่อแม่ประพฤติตนเป็นแบบอย่างที่เกี่ยวข้องกับเบญจศีลและเบญจธรรม รวมทั้งมีความขยัน ประหยัดซื่อสัตย์ และอดทน
- 6) ครอบครัวร่วมกันวิเคราะห์สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นและหาแนวทางแก้ไขจากกรณีตัวอย่าง

5.3.3 กิจกรรมเกี่ยวกับสถานศึกษาในการปฏิบัติตามหลักศาสนา

กิจกรรมเกี่ยวกับสถานศึกษาในการปฏิบัติตามหลักศาสนา ประกอบด้วย
(กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 148)

- 1) ทำความสะอาดบริเวณสถานศึกษาประดับธงธรรมจักร จัดแต่งโต๊ะหมู่บูชาและประดับไฟ และถวายเป็นพุทธบูชา
- 2) ครูกับนักเรียนร่วมกันศึกษาถึงความสำคัญของวันสำคัญทางพุทธศาสนา หลักธรรมเรื่องความกตัญญู อริยสัจ 4 และความไม่ประมาท ตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติในสถานศึกษา
- 3) ครูให้นักเรียนจัดทำป้ายนิเทศหรือจัดนิทรรศการประกวดเรียงความ ทำสมุดภาพ ตอบปัญหาธรรม บรรยายธรรม และอภิปรายธรรม
- 4) ประกาศเกียรติคุณของนักเรียนที่ประพฤติดีเป็นแบบอย่างที่ดี
- 5) ครูพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมกับชุมชนที่วัด บำเพ็ญกุศล ทำบุญ ตักบาตร บริจาคทาน รักษาศีล ฟังธรรม สนทนาธรรม เวียนเทียน เจริญภาวนา

6) ส่งเสริมให้ครูใช้กิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้สอดคล้องกับความกตัญญู อริยสัจ 4 และความไม่ประมาทส่งเสริมการวิจัยทางสังคม โดยใช้กระบวนการอริยสัจ 4

5.3.4 กิจกรรมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานในการปฏิบัติตามหลักศาสนา

กิจกรรมเกี่ยวกับสถานที่ทำงานในการปฏิบัติตามหลักศาสนา ประกอบด้วย (ดวงเดือน พันธุมนาวิน. 2546 : 90)

- 1) ทำความสะอาดบริเวณที่ทำงานระดับชงชาติและธงธรรมจักร จัดแต่งโต๊ะหมู่บูชาและประดับไฟ เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา
- 2) ประชาสัมพันธ์เกี่ยวกับความสำคัญของวันสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรมเรื่องความกตัญญู อริยสัจ 4 และความไม่ประมาทตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติในสถานที่ทำงาน

- 3) จัดให้มีการบรรยายธรรมและสนทนาธรรม
- 4) ร่วมกันบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ปลูกต้นไม้ และบริจาคโลหิต
- 5) หัวหน้าหน่วยงานให้โอกาสผู้ร่วมงานไปบำเพ็ญกุศลตามประเพณีนิยม
- 6) ประกาศเกียรติคุณผู้ที่มีอุปการคุณต่อองค์กร
- 7) ส่งเสริมการนำวิธีการอริยสัจ 4 ไปใช้ในการแก้ปัญหา และพัฒนาองค์กร

5.3.5 กิจกรรมเกี่ยวกับสังคมในการปฏิบัติตามหลักศาสนา

กิจกรรมเกี่ยวกับสังคมในการปฏิบัติตามหลักศาสนา ประกอบด้วย (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 152-153)

- 1) ทำความสะอาดบริเวณวัด สมาคม มูลนิธิ หน่วยงาน องค์กร ระดับชงชาติและธงธรรมจักร จัดแต่งโต๊ะหมู่บูชาและประดับไฟ ถวายเป็นพุทธบูชา
- 2) ประชาสัมพันธ์ เรื่องวันสำคัญทางพุทธศาสนา โดยใช้สื่อทุกรูปแบบ
- 3) จัดพิมพ์เอกสารเกี่ยวกับความสำคัญของวันสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรมเรื่องความกตัญญู อริยสัจ 4 และความไม่ประมาท ตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติ เพื่อเผยแพร่แก่ประชาชนในท้องถิ่น และตามสถานที่ชุมชนต่าง ๆ เช่น สถานีรถไฟ สถานีขนส่ง โรงธรรม ศูนย์การค้า ได้สะพานลอย ชุมชนแออัด
- 4) เชิญชวนให้ประชาชนทั่วไป เข้าร่วมกิจกรรม ปฏิบัติธรรมและพิธีกรรมทางศาสนา เช่น ทำบุญ ตักบาตร ฟังธรรม รักษาศีล ไหว้พระ สวดมนต์
- 5) รณรงค์ทางสื่อมวลชนต่าง ๆ ให้ลดละ เลิก อบายมุข และให้งดจำหน่ายสิ่งเสพติดทุกชนิด

- 6) ประกาศเกียรติคุณสถาบันหรือบุคคลผู้ทำคุณประโยชน์ต่อสังคม
- 7) รณรงค์ให้มีการรักษาสภาพแวดล้อม ปกุดต้นไม้ ทำความสะอาดที่สาธารณะ
- 8) จัดประกวดบทหรือयरองบทความ บรรยายธรรม คำขวัญที่เกี่ยวกับ

วันสำคัญทางพุทธศาสนา และสวดสรภัญญะ

- 9) ขก่องเชิดชูเกียรติผู้ประพฤดีดีและทำคุณประโยชน์ในสังคม
- 10) จัดกิจกรรมสงเคราะห์คนชรา เด็ก คนพิการ พระสงฆ์อาพาธ ผู้ด้อยชง

ผู้ด้อยโอกาสในสังคม

5.3.6 ประโยชน์ที่จะได้รับในการปฏิบัติตามหลักศาสนา

ประโยชน์ที่จะได้รับในการปฏิบัติตามหลักศาสนา ประกอบด้วย

(กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 158-160)

- 1) พุทธศาสนิกชนมีความรู้เข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของวันสำคัญทางพุทธศาสนา รวมทั้งหลักธรรมเรื่องความกตัญญู อริสัจ 4 และความไม่ประมาท ตลอดทั้งแนวทางปฏิบัติ
- 2) พุทธศาสนิกชนเกิดเจตคติที่ดีต่อวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเห็นคุณค่าของการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมว่าด้วยความกตัญญู อริสัจ 4 และความไม่ประมาท
- 3) พุทธศาสนิกชนเกิดศรัทธา ซาบซึ้งและตระหนักในความสำคัญของพระพุทธศาสนา
- 4) พุทธศาสนิกชนเป็นพุทธศาสนิกชนที่ดี รู้จักปฏิบัติตามหน้าที่ของชาวพุทธได้อย่างถูกต้อง

5.3.7 โรงเรียนวิถีพุทธ

ด้วยคุณค่าอันอนันต์ขององค์ความรู้ในพุทธธรรมและระบบไตรสิกขาที่ชัดเจนในการให้การศึกษาพัฒนาผู้เรียนทุกวัย ทางกระทรวงศึกษาธิการจึงมีแนวความคิดที่จะส่งเสริมให้สถานศึกษานำระบบของพุทธธรรมมาประยุกต์จัดกับระบบการเรียนการสอนในสถานศึกษาปัจจุบัน เพื่อพัฒนาเยาวชนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติกำหนด ที่มีคุณสมบัติของการเป็นคนที่ดี เก่ง มีความสุขอย่างแท้จริง อันเป็นเป้าหมายแท้ของพุทธธรรมอยู่แล้วให้มีความชัดเจนขึ้น โดยผ่านการดำเนินงานของโรงเรียนวิถีพุทธ อันเป็นตัวอย่างที่จะขยายผลสู่โรงเรียนอื่น ๆ ในวงกว้างต่อไป รายละเอียดคือ

(กระทรวงศึกษาธิการ. 2547 : 9-13)

1) สถานศึกษาวิถีพุทธ คือ สถานศึกษาระบบปกติทั่วไป ที่นำหลักธรรม พระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ใช้ในการบริหาร และการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของ สถานศึกษา เน้นกรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ได้ พัฒนาการกิน อยู่ คู่ ฟังให้เป็น โดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานในการดำเนินชีวิต

2) สถานศึกษาวิถีพุทธเป็นสถานศึกษาในระบบปกติที่นำหลักพุทธธรรมหรือ องค์ความรู้ที่เป็นคำสอนในพระพุทธศาสนาประยุกต์ใช้ในการจัดการศึกษาของสถานศึกษา นั้น โดยมีจุดเน้นที่สำคัญ คือ การนำหลักธรรมมาใช้ในระบบการพัฒนาผู้เรียน โดยรวม ของสถานศึกษา ซึ่งอาจเป็นการเรียนการสอนในภาพรวมของหลักสูตรสถานศึกษา หรือการจัด เป็นระบบวิถีชีวิตในสถานศึกษาของผู้เรียนส่วนใหญ่ โดยนำไปสู่จุดเน้นของการพัฒนาให้ ผู้เรียนสามารถ กิน อยู่ คู่ ฟังเป็น คือ ใช้ปัญญา และเกิดประโยชน์แท้จริงต่อชีวิต และการจัด ดำเนินการของสถานศึกษาจะแสดงถึงการจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ (ปร โถ โฆสะ) ที่เป็นกัลยาณมิตรเอื้อในการพัฒนาผู้เรียนอย่างรอบด้าน ด้วยวิถีไตรสิกขา ที่ผู้เรียนได้ศึกษา ปฏิบัติอบรม ทั้งศีล หรือพฤติกรรม หรือวินัยในการดำเนินชีวิตที่งดงามสำหรับตนและสังคม สมานธิ หรือด้านการพัฒนาจิตใจที่มีคุณภาพ มีสมรรถภาพ มีจิตใจที่ตั้งมั่นเข้มแข็งและสงบสุข และปัญญาที่มีความรู้ที่ถูกต้องมีศักยภาพในการคิด การแก้ปัญหาที่แบบคยา (โยนิ โสมนสิการ) โดยมีครูและผู้บริหารสถานศึกษาเป็นกัลยาณมิตรสำคัญ ที่รักและปรารถนาดีที่จะพัฒนาผู้เรียน อย่างดีที่สุดในด้วยความเพียรพยายาม ระบบพัฒนาผู้เรียนด้วยไตรสิกขานี้

3) จุดเน้นของสถานศึกษาวิถีพุทธ คือ การดำเนินการพัฒนาผู้เรียน โดยใช้หลัก ไตรสิกขา คือ ศีล สมานธิ ปัญญา อย่างบูรณาการผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนาการกิน อยู่ คู่ ฟัง เป็น คือ มีปัญญารู้เข้าใจในคุณค่าแท้จริง ใช้กระบวนการทางวัฒนธรรมแสงปัญญา และมีวัฒนธรรมเมตตา เป็นฐานการดำเนินชีวิต โดยมีผู้บริหารและคณะครูเป็นกัลยาณมิตร การพัฒนา

4) ลักษณะสถานศึกษาวิถีพุทธ เน้นการจัดสภาพทุก ๆ ด้าน เพื่อสนับสนุนให้ ผู้เรียนพัฒนาตามหลักพุทธธรรมอย่างบูรณาการ โดยส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามตาม ลักษณะแห่งปัญญาวัชรธรรม 4 ประการ คือ

- (1) สัมปรีตสังเสวะ หมายถึง การอยู่ใกล้คนดี ใกล้ผู้รู้ มีครูดี มีข้อมูล มีสื่อดี
- (2) สัทธัมมัสสวนะ หมายถึง เอาใจใส่ศึกษา โดยมีหลักสูตรการเรียน

การสอนที่ดี

(3) โยนิโสมนสิการ หมายถึง มีกระบวนการวิเคราะห์พิจารณาเหตุผลที่ดีและถูกวิธี

(4) ธัมมานุวัตรัมปฏิบัติ หมายถึง ความสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตได้ถูกต้องเหมาะสม

5) การจัดสภาพของสถานศึกษาวิถีพุทธ ประกอบไปด้วย

(1) ด้านกายภาพ คือ อาคารสถานที่ ห้องเรียน แหล่งเรียนรู้ และสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมต่อการเรียนรู้ด้านวิถีพุทธ

(2) ด้านกิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต เช่น กิจกรรมประจำวัน กิจกรรมวันสำคัญ และกิจกรรมนักเรียนต่าง ๆ ที่สนับสนุนให้นักเรียนกิน อยู่ ดู และฟัง เป็น

(3) ด้านการเรียนการสอน เริ่มตั้งแต่การกำหนดหลักสูตรสถานศึกษา การจัดหน่วยการเรียนรู้ แผนการจัดการเรียนรู้ จนถึงกระบวนการเรียนการสอน มีการสอดแทรกหรือบูรณาการเรียนเกี่ยวกับวิถีพุทธหรือด้านเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อให้นักเรียนนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

(4) ด้านบรรยากาศและปฏิสัมพันธ์ ในการปฏิบัติต่อกันระหว่างครูกับนักเรียน นักเรียนกับนักเรียน หรือครูกับครู ที่เป็นมิตรที่ดี โอบอ้อมอารี และให้อภัยซึ่งกันและกัน ส่งเสริมวัฒนธรรมเมตตา และวัฒนธรรมสว่างปัญญา เป็นต้น

(5) ด้านการบริหารจัดการศึกษา เริ่มตั้งแต่การกำหนดวิสัยทัศน์ จุดเน้น การกำหนดแผนปฏิบัติการ การสนับสนุน ติดตามการประเมินผล และพัฒนาต่อเนื่องซึ่งการจัดสภาพในแต่ละด้าน จะมุ่งเพื่อให้การพัฒนานักเรียนตามระบบ ไตรสิกขา คือ คิด สมานธิ และปัญญา ดำเนินได้อย่างชัดเจน มีประสิทธิภาพ ดังเช่น การจัดด้านกายภาพควรเป็นธรรมชาติ สภาพแวดล้อมที่ชวนให้มีจิตใจสงบ ส่งเสริมปัญญากระตุ้นการพัฒนา ศรัทธาและศีลธรรม กิจกรรมพื้นฐานวิถีชีวิต กระตุ้นการกิน อยู่ ดู ฟัง ดำเนินด้วยสติสัมปชัญญะ และดำเนินไปอย่างมีคุณค่าแท้

6) การบริการจัดการสถานศึกษาวิถีพุทธ ประกอบด้วย

(1) การเตรียมการเตรียมทั้งบุคลากรผู้เกี่ยวข้อง แผนงาน ทรัพยากรที่มุ่งเน้น สร้างศรัทธาและฉันทะในการพัฒนาการดำเนินการจัดสภาพและองค์ประกอบต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมให้เกิดความเจริญงอกงามหรือปัญญาคุณธรรม

(2) การพัฒนาผู้เรียนที่ดำเนินการพัฒนาทั้งผู้เรียนและบุคลากรตามระบบไตรสิกขาอย่างต่อเนื่อง โดยใช้สภาพและองค์ประกอบที่เหมาะสม

(3) การดูแลสนับสนุนใกล้ชิดด้วยท่าทีของความเป็นกัลยาณมิตรต่อกัน ที่จะทำในการพัฒนานักเรียนและงานดำเนินได้อย่างมีประสิทธิภาพ

(4) การปรับปรุงและพัฒนาอย่างต่อเนื่องด้วยอิทธิบาท 4 และ หลักอุปัฏฐาธรรม คือ การ ไม่สั่น โคลงในกุศลธรรมและความไม่ระย่อในการพากเพียร เป็นต้น

(5) กระบวนการบริหารแต่เป็นหลักรูปร่างพัฒนาในระดับต่อไป คือ การประเมินผล และเผยแพร่ผลการดำเนินงาน

สรุปได้ว่า การปฏิบัติตามหลักศาสนา เป็นการประพடுத்தันในเรื่องการกิน อยู่ ดู ฟัง ให้เป็นไปตามหลักธรรมของแต่ละศาสนา และพื้นฐานในการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนา โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดให้โรงเรียนวิถิพุทธ เพื่อจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและ กิจกรรมเสริมหลักสูตรอื่นให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่เหมาะสมตรงตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา

5.3 ชื่อสัตย์สุจริต

5.3.1 ความหมายของชื่อสัตย์สุจริต

ยอดชาย แพชนะ (2541 : 18) กล่าวว่า ชื่อสัตย์สุจริต หมายถึง ลักษณะจิตใจ ที่ไปกำหนดการแสดงพฤติกรรมออกมาต่อวัตถุ สิ่งของ บุคคลต่าง ๆ ที่มีความมั่นคง ไม่แปรผันไปตามความต้องการของตน หรือของบุคคลอื่นทำตามกฎเกณฑ์ของสังคม พุศ และปฏิบัติตามความเป็นจริงที่เกิดขึ้น

กรมการศาสนา (2542 : 85) ได้กล่าวถึงความหมายของชื่อสัตย์สุจริต คือ พฤติกรรม ทั้งด้านกาย วาจา และจิตใจ เกี่ยวกับความซื่อตรงต่อตนเอง ความสุจริตต่อหน้าที่การเรียนหรือ การงาน ความซื่อตรงต่อบุคคลอื่น และความซื่อตรงต่อโรงเรียน ชุมชน สังคม และประเทศชาติ

กระทรวงศึกษาธิการ (2547 : 17-18) ได้ให้ความหมายของชื่อสัตย์สุจริต ไว้ว่า เป็นคุณธรรม จริยธรรมที่เน้นความซื่อสัตย์ต่อตนเอง หน้าที่การงาน คำมั่นสัญญา แบบแผน กฎหมาย และความถูกต้องอันดีงามทางสังคมหรือกฎ ระเบียบของโรงเรียน

5.3.2 ขอบข่ายของชื่อสัตย์สุจริต

ขอบข่ายของชื่อสัตย์สุจริตในตัวนักเรียนหรือตัวบุคคล มีลักษณะ ดังนี้ (กรมการศาสนา. 2542 : 86-89)

1) ความซื่อสัตย์ต่อตนเอง ได้แก่

(1) ไม่สับปลับกลับกลอก

- (2) ไม่คัดลอกตามพวกที่ลากหรือชักจูงไปในทางที่เสื่อมเสีย
- (3) มั่นคงต่อการกระทำดีของตน
- (4) ไม่คดโกง มีความตั้งใจทำจริง
- (5) ประพฤติตรงตามพูดและคิด
- 2) ซื่อสัตย์สุจริตต่อหน้าที่การงาน ได้แก่
 - (1) ไม่เอาเวลาทำงานในหน้าที่ไปใช้ประโยชน์ส่วนตัว
 - (2) ไม่ใช้อำนาจหน้าที่ทำประโยชน์ส่วนตัว
- 3) ความซื่อสัตย์ต่อบุคคล คือ มีความซื่อสัตย์ต่อผู้อื่น ต่อมิตร ต่อหัวหน้างานต่อผู้มีพระคุณ ได้แก่

- (1) ประพฤติตรงไปตรงมา
- (2) ไม่คิดคดต่อผู้อื่น
- (3) ไม่ชักชวนไปในทางที่เสื่อมเสีย
- (4) ไม่สอพลอเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว
- (5) เตือนสติและแนะนำสิ่งที่เป็นประโยชน์
- (6) ยินดีในความสำเร็จของผู้อื่น ไม่คิดริษยาหรือกลั่นแกล้ง
- 4) ซื่อสัตย์สุจริตต่อคณะ สังคม และประเทศชาติ ได้แก่
 - (1) ร่วมมือร่วมใจกันทำงานด้วยความบริสุทธิ์ใจ
 - (2) ไม่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
 - (3) ไม่ร่วมมือกันทำงานใด ๆ ที่ผิดต่อกฎหมายหรือระเบียบข้อบังคับของสังคมและหมู่คณะ

5.3.3 พฤติกรรมที่บ่งชี้ซื่อสัตย์สุจริต

พฤติกรรมที่บ่งชี้ซื่อสัตย์สุจริตของบุคคล มีลักษณะที่บ่งชี้ ดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ.

2546 : 60-61)

- 1) ซื่อตรงต่อเวลา
- 2) ซื่อตรงต่องานของตัวเองที่กำหนดให้
- 3) ซื่อตรงต่อหน้าที่การงานที่อยู่ในความรับผิดชอบของตน
- 4) ซื่อตรงต่อคุณธรรม (ความประพฤติที่ดี) ที่ยึดถือปฏิบัติ
- 5) ซื่อตรงต่อการนัดหมาย (การพบปะ การประชุม)
- 6) ซื่อตรงต่อการให้สัญญา (คำพูด เงิน การช่วยเหลือ)

- 7) ชื่อตรงต่อคำสั่งสอนของบิดามารดา และคำสั่งสอนของครู
- 8) ชื่อตรงต่อระเบียบข้อบังคับของสถานศึกษา
- 9) ชื่อตรงต่อทรัพย์สินของผู้อื่น
- 10) ชื่อตรงต่อหน้าที่การงานของผู้อื่นแบ่งให้สมาชิกในกลุ่มไม่ก้ำก๋ายงานของผู้อื่น
- 11) ชื่อตรงต่อระเบียบแบบแผนประเพณี
- 12) ชื่อตรงต่อกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับสังคม
- 13) ชื่อตรงต่องานที่หมู่คณะมอบหมาย
- 14) ชื่อตรงต่อข้อมูลปัจจุบัน โดยรู้จักจำแนกระหว่างข้อมูล และประเมินค่าของผู้อื่นได้เป็นอย่างดี มีความยุติธรรม

สรุปได้ว่า ชื่อสัตย์สุจริต เป็นการประพฤติตนอย่างเหมาะสมตรงไปตรงมา ทั้งทางกาย วาจา ใจ หรือประพฤติตนตรงต่อความเป็นจริง รวมทั้งไม่คดโกงทรัพย์สินของผู้อื่น รักษาคำพูด ไม่หาประโยชน์ในทางมิชอบ ชื่อสัตย์สุจริตและความยุติธรรม ไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน กลั่นแกล้งหรือคดโกงผู้อื่นหรือส่วนรวม ให้ยึดหลักเหตุผล ระเบียบแบบแผน กฎหมายของสังคมเป็นเกณฑ์ในความประพฤติทางกาย วาจา และใจ

5.5 ความเมตตากรุณา

5.5.1 ความหมายของความเมตตากรุณา

ความหมายของความเมตตากรุณา จำแนกเป็น (กรมการศาสนา. 2542 : 3-4)

1) เมตตา แปลว่า ความรักใคร่ปรารถนา เมตตาที่แผ่ไปภายในขอบเขตที่จำกัดภายในวงแคบ เช่น บิดามารดามีเมตตาต่อบุตรธิดา ครูมีเมตตาต่อศิษย์ พระมหากษัตริย์ทรงมีเมตตาต่อประชาชนภายใต้ปกครอง เหล่านี้เรียกว่าเมตตาพรหมวิหาร ส่วนเมตตาที่แผ่ไปโดยไม่จำกัดขอบเขต กล่าวคือ เมตตา ความรักใคร่ปรารถนาดีที่แผ่ไปยังสรรพสัตว์ในสากลจักรวาล เช่น การแผ่ความรักความปรารถนาดีไปว่า ขอให้บรรดาสรรพสัตว์ทั้งปวงผู้เป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ และตาย ด้วยกันทั้งสิ้น จงอย่ามีเวร จงอย่ามีภัย จงอย่าพยายามปองร้ายซึ่งกันและกันเลย จงบริหารตนให้มีความสุข รักษาตนให้ปลอดภัย อย่างนี้เรียกว่า เมตตา ส่วนอัปมัญญา คือ แผ่ไปโดยมิได้จำกัด เช่น พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงมีเมตตาต่อสัตว์โลกทั้งผองอย่างเสมอเหมือนกัน

2) กรุณา แปลว่า ความสงสารคิดจะช่วยผู้ที่ได้รับความทุกข์ กล่าวคือ

เมื่อเห็นผู้ใดก็ตามกำลังมีความทุกข์ความเดือดร้อนก็พยายามหาทางช่วยเหลือบำบัดให้บรรเทาหรือพ้นไปจากความทุกข์ ความเดือดร้อนนั้น ดังเช่นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงมีพระมหากรุณาต่อบรรดาสรรพสัตว์ในโลกที่กำลังตกอยู่ในกองทุกข์ สังสารวัฏ ด้วยความเกิด ความแก่ ความเจ็บไข้ และความตายนั้น พระองค์จึงได้เสียดลความสุขส่วนพระองค์ออกเทศนาสั่งสอนประชาชนให้ทราบเหตุแห่งความทุกข์และวิธีดับความทุกข์

5.5.2 พฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตากรุณา

จิสระศักดิ์ สวงวนชีพ (2544 : 26-28) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตากรุณาของบุคคล คือ

1. ไม่ฆ่าหรือข่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมนุษย์ และสัตว์ทั้งปวง

2. ให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่นด้วยความยินดี

3. ไม่ข่มขู่ ทุหมิ่น เลียดสี พุดจาด้วยความกร้าวโกรธ เคียดแค้น

4. ไม่เบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อน

5. เสียดลทรัพย์สินส่วนตนให้กับผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า แสดงความสลัดใจ และพุดให้กำลังใจเมื่อผู้อื่นประสบความทุกข์

6. แนะนำช่วยเหลือผู้อื่นด้วยความปรารถนาดี

7. แสดงอาการต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพนุ่มนวล พุดจาไพเราะ

8. สนับสนุนผู้อื่นในการบริจาทาน

9. เป็นมิตรแท้ของผู้อื่น แม้ว่าเขาจะคิดร้ายต่อตน

10. ให้อภัยเมื่อมีผู้อื่นทำให้เดือดร้อน

11. มีความรักและความเคารพในสิทธิของผู้อื่น

12. มีความสามัคคีในหมู่คณะ

13. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม

ดวงเดือน พันธุมนาวิน (2545 : 92-93) กล่าวว่า ความเมตตากรุณา หมายถึง การกล่าววาจาที่เหมาะสม การประพฤติปฏิบัติหรือการแสดงออกที่เหมาะสม โดยพฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตากรุณา ประกอบด้วย

1. ไม่ยอมรับส่วนแบ่งในสิ่งที่ตนมีอยู่แล้วและไม่จำเป็น

2. เสียดลในส่วนแบ่งของตนให้กับผู้ที่ขาดแคลน และมีความจำเป็นกว่า

3. เลือกรับฟังในคำพุดที่ก่อให้เกิดไมตรี

4. เสนอตัวช่วยเหลือแนะนำทบทวนให้แก่ผู้ที่ยังไม่เข้าใจ
 5. แสดงความยินดีในความสุข ความสำเร็จของผู้อื่น
 6. ให้เพื่อนหยิบยืมหนังสือเครื่องเขียนเมื่อตนไม่จำเป็นต้องใช้
 7. ไม่รังแกสัตว์หรือเพื่อน
 8. พุศสุภาพอ่อนโยนต่อบุคคลทั่วไป
 9. แสดงความเคารพนอบน้อม
 10. แบ่งปันสิ่งของเครื่องใช้แก่ผู้อื่นตามกำลังของตน
 11. พุดปลอบโยนเมื่อผู้อื่นมีทุกข์
 12. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
 13. ไกล่เกลี่ยความแตกแยกในหมู่คณะ
 14. ไม่นำเอาคำพูดที่ไม่ดีจากคนอื่นมาเล่าให้เพื่อนฟัง
 15. แสดงความเป็นเพื่อน
 16. แนะนำอธิบายคนอื่น ๆ ในการเรียนและการปฏิบัติตน
 17. พุดจาเป็นการให้กำลังใจแก่เพื่อน
 18. ลงมือช่วยเพื่อนเมื่อได้รับการขอร้อง
 19. เมื่อทำงานร่วมกันก็รับผิดชอบและช่วยกันแก้ไขร่วมกัน
 20. ไม่นำเอาผลงานของผู้อื่นมาเป็นผลงานของตนเอง
 21. บำเพ็ญประโยชน์ต่อส่วนรวม
 22. พุดชักชวนผู้อื่นให้ปฏิบัติเพื่อส่วนรวม
 23. พุดมีเหตุผล
 24. เมื่อทำงานเป็นกลุ่มก็ไม่นำผลงานของกลุ่มมาเป็นผลงานของตน
 25. ไม่พุดจาให้กลุ่มหมดกำลังใจในการทำงาน
 26. ไม่นำเอาของส่วนรวมมาใช้ประโยชน์ส่วนตัว
 27. ร่วมลงมือช่วยกลุ่มแก้ปัญหาต่าง ๆ โดยตลอด
 28. เลือกพูดแต่ในสิ่งดีงามของสมาชิกแต่ละคนในกลุ่ม
- ประสาธ อิศรปริดา (2547 : 78) ได้กล่าวถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเมตตากรุณา

ได้แก่

1. ไม่น่า ข่มเหง รังแก ตลอดจนทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ ต่อมนุษย์และสัตว์
2. เสียสละทรัพย์สินส่วนตนให้ผู้ที่ขาดแคลนและมีความจำเป็นกว่า

3. ช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น
4. มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ นุ่มนวล
5. ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เลียดสี พุดจาด้วยความกร้าว โกรธเคียดแค้น

5.5.3 ขอบข่ายผู้ที่มีความเมตตากรุณา

ขอบข่ายผู้ที่มีความเมตตากรุณา มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 152-157)

- 1) ไม่ฆ่า ทบตี ตัด จำลอง หรือทำร้ายด้วยลักษณะต่าง ๆ
- 2) ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น เลียดสี พุดจาด้วยความกร้าว โกรธเคียดแค้น
- 3) ไม่เบียดเบียนใครให้เดือดร้อน
- 4) ช่วยพุดปลอบใจเมื่อผู้อื่นได้รับความลำบากเดือดร้อน
- 5) ให้ความอนุเคราะห์เกื้อกูล
- 6) มีความสลดใจเมื่อเห็นผู้อื่นมีทุกข์
- 7) แผ่เมตตาให้ แม้จะมีผู้ทำให้เดือดร้อน
- 8) มีอาการทางกาย วาจา ที่แสดงต่อผู้อื่นด้วยความสุภาพ นุ่มนวล

สรุปได้ว่า ความเมตตากรุณา เป็นความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข ปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นจากความทุกข์หรือจากความลำบากทั้งปวง บุคคลใดที่ไม่ฆ่าข่มเหงรังแก ไม่ข่มขู่ ดูหมิ่น โกรธแค้น ช่วยเหลือเกื้อกูล สุภาพอ่อนโยน เป็นคนที่มีความเมตตากรุณา

5.6 ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

5.6.1 ความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

รุ่งรัตน์ ไกรทอง (2542 : 9) ได้ให้ความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ว่า หมายถึง พฤติกรรมของนักเรียนในการช่วยเหลือครูและเพื่อนนักเรียน เพื่อทำประโยชน์ให้แก่บุคคลดังกล่าวด้วยความเต็มใจ ไม่คำนึงถึงความสุขและความทุกข์ของตัวเองที่จะเป็นผลจากการช่วยเหลือนั้นทำโดยไม่หวังผลตอบแทนใด ๆ กระทำเนื่องมาจากความเห็นใจผู้อื่นเป็นสำคัญ

เลมโบ (Lembo. 1997 : 70) ได้ให้ความหมายของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไว้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นลักษณะของบุคคลที่จะแสดงความต้องการและความเต็มใจที่จะช่วยเหลือผู้อื่นในสถานการณ์ที่พบในชีวิตประจำวัน ความต้องการดังกล่าวเกิดจากความบังเอิญ และบุคคลนั้นเรียนรู้ด้วยตัวเอง

5.6.2 พฤติกรรมของบุคคลที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

พฤติกรรมของบุคคลที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ประกอบด้วย (ประสาธ อิศรปริดา.

- 1) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางกาย ได้แก่
 - (1) ช่วยหิ้วหรือถือของหนัก
 - (2) ช่วยจูงคนข้ามถนน
 - (3) สละที่นั่งบนรถประจำทาง
 - (4) ช่วยเหลือบุคคลที่ได้รับอุบัติเหตุ
 - (5) ช่วยทำประโยชน์ให้แก่สถานศึกษา เช่น ช่วยทำงานในห้องสมุด
 - (6) ทำความสะอาดบริเวณสถานศึกษา วัด
- 2) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางวาจา ได้แก่
 - (1) พูดปลอบโยนเมื่อผู้อื่นได้รับทุกข์
 - (2) บอกทางให้กับผู้อื่นที่ไม่รู้จักให้ไปถึงที่หมายได้
 - (3) พูดจาว่ากล่าวตักเตือนเพื่อนด้วยความจริงใจ
 - (4) ช่วยเหลือให้คำแนะนำ
 - (5) ช่วยเจรจาเป็นธุระให้ได้ผลสำเร็จ
- 3) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางสติปัญญา ได้แก่
 - (1) ช่วยแสดงความคิดเห็น
 - (2) ช่วยแก้ปัญหาความเดือดร้อน
 - (3) ช่วยหาแนวทางที่ถูกต้อง
 - (4) ช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้กับบุคคลอื่น
 - (5) รายงานข่าวหรือเล่าประสบการณ์
- 4) ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ทางใจ ได้แก่
 - (1) รู้สึกสงสารบุคคลที่มีความทุกข์
 - (2) ไม่สมน้ำหน้าหรือกล่าวซ้ำเติมบุคคลที่ผิดพลาด
 - (3) เอาใจใส่และสังเกตความรู้สึกของบุคคล
 - (4) สนใจทุกข์สุขของบุคคลอื่น
 - (5) ให้อภัยในความผิดพลาดของผู้อื่น

5.6.3 ขอบข่ายผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่

ขอบข่ายผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ. 2546 : 160-161)

- 1) ทางกาย ได้แก่ ช่วยเหลือผู้อื่นด้วยกำลังกายในการช่วยทำธุรกรรมการงานให้
 สงเคราะห์เท่าที่กำลังจะช่วยได้ด้วยความยินดี เต็มใจ แม้งานเล็กน้อย

2) ทางวาจา ได้แก่ ช่วยเหลือให้คำแนะนำ ช่วยเจรจาเอาเป็นธุระให้สำเร็จ ประโยชน์เพื่อบำบัดทุกข์บำรุงสุขแก่ผู้อื่น และช่วยพูดปลอบใจเมื่อเพื่อนฝูงได้รับความลำบากหรือเดือดร้อน

3) ทางสติปัญญา ได้แก่ ช่วยแสดงความคิดเห็น ช่วยแก้ไขปัญหาคความเดือดร้อน ช่วยคิดหาแนวทางที่ถูกที่ชอบ และช่วยเพิ่มพูนความรู้ให้แก่ผู้อื่นตามกำลังปัญญาของตน

4) ทางใจ ได้แก่ ฝึกจิตใจของตนเองให้รู้จักเห็นใจผู้อื่น มนุษย์ย่อมมีความทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นถึงแม้ว่าจะเห็นว่าผู้มีความทุกข์ได้ก่อทุกข์ให้กับตนเอง ก็ไม่ควรสมน้ำหน้าหรือกล่าวซ้ำเติม ควรให้อภัยในความคิดของผู้อื่น

สรุปได้ว่า ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เป็นการแสดงออกถึงการเสียสละ ใจกว้าง โอบอ้อมอารี เห็นใจ เข้าใจ และช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ โดยไม่หวังผลตอบแทน และกระทำด้วยความเต็มใจด้วย กาย วาจา ตลอดจนการให้ปันวัตถุสิ่งของ ไม่ใจแคบเห็นแก่ตัว

5.7 การประหยัด

5.7.1 ความหมายของการประหยัด

เปรมจิต ชมชื่น (2543 : 44) กล่าวว่า การประหยัด หมายถึง การใช้เงิน เวลา และสิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด

หวงพยอม จิตทอง (2544 : 5) กล่าวว่า ประหยัด หมายถึง การใช้เงิน เวลา และสิ่งของเครื่องใช้ของตนเอง และส่วนรวมให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด รายละเอียด คือ

การประหยัดเงิน หมายถึง การรู้จักวางแผนการใช้จ่ายเงินให้เกิดประโยชน์ คุ้มค่าที่สุด เหมาะกับรายรับ มีการเก็บออม ขยายความต้องการของคนอื่นมีผลทำให้ใช้เงินอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสม ตัดสินใจใช้เงินอย่างรอบคอบโดยคำนึงถึงประโยชน์ ความคุ้มค่า ความจำเป็นของตนเองและไม่ตระหนี่ถี่เหนียว

การประหยัดเวลา หมายถึง การรู้จักวางแผนใช้เวลาของตนเองและใช้ให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด ได้แก่ การใช้เวลาเดินทางไปสถานศึกษา เดินทางกลับบ้าน ศึกษาเล่าเรียน ทำแบบฝึกหัด ทบทวนบทเรียน หาความรู้เพิ่มเติม ทำธุรกิจส่วนตัว ใช้เวลาในการนอน การทำงานอดิเรก ช่วยเหลืองานบ้าน ชุมชนและสังคม

การประหยัดสิ่งของเครื่องใช้ หมายถึง การรู้จักใช้สิ่งของเครื่องใช้ของตนเองและส่วนรวมให้เกิดประโยชน์คุ้มค่าที่สุด รักษาซ่อมแซมสิ่งของเครื่องใช้ให้ใช้งานได้อยู่เสมอ ไม่ใช้อย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นด้วยความเคยชินหรือความสะควกสบายส่วนตัว ได้แก่ ประหยัดไฟฟ้า และน้ำประปาของส่วนรวม

5.7.2 พฤติกรรมของบุคคลที่มีการประหยัด

พฤติกรรมของบุคคลที่มีการประหยัด มีดังนี้ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546 : 161-162)

1) การประหยัดเวลา ได้แก่ การรู้จักใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ ให้เหมาะสมกับกาลเทศะ รู้คุณค่าของเวลา มียอมให้เวลาหมดเปลืองไปโดยเปล่าประโยชน์ แต่นำมาใช้ให้เป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ ในการหาความรู้ ในการสร้างความคิด ในการสร้างสมรรถภาพในการสร้างอำนาจ ในการสร้างทรัพย์

2) การประหยัดทรัพย์ ได้แก่ การรู้จักใช้ทรัพย์ให้ถูกต้องและเหมาะสม คือ

- (1) พยายามจ่ายทรัพย์เท่าที่จำเป็น ให้สมควรแก่อัตภาพ
- (2) การรู้จักกำหนดรายจ่ายให้พอเหมาะพอควรแก่กำลังทรัพย์
- (3) การรู้จักเก็บรวบรวมรายได้อันสมควรเก็บไว้เป็นทุนสำรอง
- (4) ทำทรัพย์ที่มีอยู่ให้เจริญงอกงาม
- (5) คุ้มครองรักษาทรัพย์ให้ปลอดภัย
- (6) บำรุงของเก่าอันควรบำรุงให้กลับใช้ประโยชน์ได้ใหม่
- (7) ใช้และถนอมของใช้ และทรัพย์สินให้คงคุณค่าและประโยชน์นาน
- (8) รู้จักทำของใช้เอง อย่าคิดแต่จะซื้อหรือจ้างงานเขาทำ
- (9) ไม่ใช้จ่ายอย่างฟุ้งเพื่อให้หมดเปลืองโดยเปล่าประโยชน์
- (10) ไม่บำรุงบำเรอความสุขสนุกสนานจนเกินไป
- (11) ขยันหาทรัพย์ใหม่มาเพิ่มเติม

5.7.3 ขอบข่ายผู้ที่มีความประหยัด

ขอบข่ายผู้ที่มีความประหยัด มีดังนี้ (ประสาธ อิศรปริดา, 2547 : 84-85)

- 1) การใช้เงินอย่างประหยัด แบ่งออกเป็น
 - (1) การวางแผนการใช้จ่ายเงิน
 - (2) การซื้อของที่มีประโยชน์และคุ้มค่าเงิน
- 2) การใช้เวลาอย่างประหยัด แบ่งออกเป็น
 - (1) การวางแผนการใช้เวลา
 - (2) การใช้เวลาทบทวนบทเรียน
 - (3) การใช้เวลาในการช่วยเหลืองานบ้าน
- 3) การใช้สิ่งของเครื่องใช้อย่างประหยัด แบ่งออกเป็น

(1) การนำสิ่งของเครื่องใช้ที่เหลือใช้มาใช้ให้เกิดประโยชน์และการซ่อมแซมเสื้อผ้าที่ชำรุด

(2) การดูแลรักษาสาธารณสมบัติของสถานศึกษา

(3) การใช้ไฟฟ้าและน้ำประปาให้เป็นประโยชน์มากที่สุด

สรุปได้ว่า การประหยัด เป็นการรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด ตามความจำเป็น เหมาะสม ไม่ฟุ่มเฟือย ทะนุถนอมของใช้ให้ได้นานที่สุดและเกิดประโยชน์สูงสุดทั้งต่อตนเองและส่วนรวม ที่กล่าวมาข้างต้น สรุปรวมได้ว่า คุณธรรมและจริยธรรม เป็นคุณลักษณะอันพึงประสงค์ของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 โดยกระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้สถานศึกษา ได้พัฒนาผู้เรียนให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพการศึกษาขั้นพื้นฐานใน 7 ด้าน คือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ชื่อสัตย์สุจริต เมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ซึ่งการวิจัยครั้งนี้ได้ใช้เป็นกรอบแนวคิด เนื่องจากมีกระบวนการและขอบข่ายที่ชัดเจน เพื่อสร้างความมั่นใจในคุณภาพด้านคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนต่อผู้ปกครอง ชุมชน และสังคม ที่เหมาะสมต่อไป

6. พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3

พัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมของนักเรียนช่วงชั้นที่ 3 หรือนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้นซึ่งมีอายุระหว่าง 12-15 ปี ที่ถือว่าเป็นวัยรุ่นตอนต้น โดยนักเรียนมีพัฒนาการด้านคุณธรรมและจริยธรรม แบ่งเป็น 3 ระดับหลัก ใน 6 ขั้นย่อย เรียงพัฒนาการจากพฤติกรรมขั้นเบื้องต้นถึงขั้นสูง คล้ายกับพัฒนาการของวัยรุ่นใหญ่ ดังนี้ (ประสาธ อิศรปริดา. 2547 : 93-106)

6.1 ระดับก่อนมีคุณธรรมและจริยธรรมของตนเอง

6.1.1 ขั้นที่ 1 คุณธรรมและจริยธรรมจากภายนอก เป็นการกระทำเพื่อหลีกเลี่ยงจากการถูกทำโทษ และจากการใช้อำนาจของผู้ใหญ่ โดยเฉพาะบิดามารดา มีลักษณะสำคัญ คือ

- 1) การไม่ฝ่าฝืนกฎเกณฑ์ที่จะก่อให้เกิดการลงโทษ
- 2) การเชื่อฟังผู้มีอำนาจเพื่อจะได้ไม่กระทำผิดกฎเกณฑ์
- 3) การหลีกเลี่ยงการกระทำที่จะส่งผลให้เกิดความเสียหายแก่บุคคลอื่นและทรัพย์สิน

ต่าง ๆ

- 4) ยึดความคิดตนเองเป็นส่วนใหญ่ โดย

- (1) ไม่คำนึงถึงความสนใจของผู้อื่นหรือไม่ตระหนักว่าผู้อื่นแตกต่างจากตนเอง
- (2) ไม่เชื่อมสัมพันธ์ระหว่างความคิดของผู้อื่นกับตนเอง
- (3) พิจารณาการกระทำของผู้อื่นจากผลกระทำภายนอกมากกว่าจากเจตนา

ของการกระทำ

- (4) สับสนในความคิดของผู้มีอำนาจกับความคิดของตนเอง

6.1.2 ชั้นที่ 2 ปึงเจกบุคคลนิยมและการตอบสนองความต้องการและการแลกเปลี่ยน เป็นการกระทำเพื่อสนองความต้องการและความสนใจของตนเอง รวมทั้งตระหนักว่าบุคคลอื่นก็มีความต้องการและสนใจเขาเองเช่นกัน มีลักษณะสำคัญ คือ

- 1) การทำตามกฎเกณฑ์เมื่อผู้อื่นต้องการให้ทำ
- 2) การทำสิ่งใด ๆ แล้วสนองความต้องการและความสนใจของตนเองโดยยอมให้

ผู้อื่นทำเช่นนั้นได้เช่นกัน

- 3) การแลกเปลี่ยนที่เท่าเทียมกันตามที่ได้เจรจาและตกลงร่วมกัน
- 4) ตระหนักในความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนในด้านรูปธรรม โดย

- (1) ตระหนักว่าแต่ละคนมีความสนใจที่จะมุ่งไปสู่เป้าหมายของตนเอง
- (2) แต่ละคนมีความคิดที่ขัดแย้งได้ ฉะนั้นสิ่งที่ถูกจูงขึ้นอยู่กับการคิด

ของแต่ละบุคคล

6.2 ระดับมีคุณธรรมและจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม

6.2.1 ชั้นที่ 3 การคาดหวังทางสังคม ความสัมพันธ์ และการคล้อยตาม ที่การกระทำ ต้องการเป็นคนดีในทัศนะของตนเองและผู้อื่น เพื่อรักษาน้ำใจคนอื่น ปฏิบัติต่อผู้อื่นเหมือน ที่ต้องการให้ผู้อื่นปฏิบัติต่อตน และรักษากฎเกณฑ์และผู้มีอำนาจไว้ช่วยสนับสนุนพฤติกรรม ที่ดีในสังคม มีลักษณะสำคัญ คือ

- 1) การดำเนินชีวิตและบทบาทตามความคาดหวังของผู้ที่ใกล้ชิดตนเองหรือตามที่ บุคคลอื่นคาดหวังในบทบาทของแต่ละบุคคล เช่น การเป็นลูก พี่น้อง เพื่อน
- 2) การเป็นคนดี ด้วยการเป็นคนที่มีความมุ่งหวังที่ดี มีการแสดงความห่วงใยผู้อื่น และการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีซึ่งกันและกัน เช่น มีความไว้วางใจ ความจงรักภักดี การเคารพ นับถือ และความกตัญญู
- 3) ตระหนักในความเป็นมนุษย์ของแต่ละคนในด้านความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน

โดย

(1) ตระหนักถึงความรู้ ข้อตกลง และการคาดหวังร่วมกันของกลุ่มคน ซึ่งถือว่าเป็น
สำคัญหรือความต้องการส่วนบุคคล

(2) เชื่อมสัมพันธ์แนวคิดต่าง ๆ เข้าด้วยกัน และยึดหลักการเอาใจเขามาใส่ใจเรา

6.2.2 ขั้นที่ 4 ระบบสังคมและมโนธรรม โดยการกระทำเพื่อพยุกรักษาสถาบันหรือ
องค์กรส่วนร่วมให้ดำเนินไปได้ หลีกเลี่ยงการแตกแยกขององค์กร และปฏิบัติตามพันธะ
ที่ตนเองเป็นผู้กำหนดด้วยจิตสำนึกแห่งมโนธรรม มีลักษณะสำคัญ คือ

1) การปฏิบัติตามหน้าที่ที่ได้ตกลงไว้กับบุคคลอื่น

2) กฎเกณฑ์เป็นสิ่งที่ต้องปฏิบัติตาม เว้นแต่กรณีที่มีการปฏิบัตินั้นมีความขัดแย้ง
อย่างมากกับบทบาททางสังคมอื่น ๆ ที่ได้กำหนดแน่ชัดแล้ว

3) สิ่งที่ถูกอีกประการหนึ่งก็คือ การได้ทำประโยชน์แก่โรงเรียน สังคมหรือ

ชุมชนต่าง ๆ

4) การแยกแยะแนวคิดทางสังคมที่แตกต่างจากข้อตกลงระหว่างบุคคล โดย

(1) ยึดถือแนวคิดของระบบที่กำหนดบทบาทและกฎกติกาไว้แล้ว

(2) พิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งในตำแหน่ง
ต่าง ๆ ของโรงเรียนและสังคม

4.3 ระดับมีคุณธรรมและจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์สังคมหรือยึดหลักการ

4.3.1 ขั้นที่ 5 สัญญาหรือประโยชน์ทางสังคมและสิทธิส่วนบุคคล ที่การกระทำ
เกิดความสำนึกในพันธะผูกพันกับกฎระเบียบสังคม เนื่องจากตนเองสัญญากับสังคมหรือ
โรงเรียน ในการสร้างกฎระเบียบและปฏิบัติตามกฎระเบียบดังกล่าว เพื่อความผาสุกของสังคม
และปกป้องสิทธิของคนในสังคมส่วนรวม หรือเพื่อให้เกิดประโยชน์และความดีสูงสุดต่อคน
จำนวนมาก มีลักษณะสำคัญ คือ

1) การตระหนักว่า ผู้คนทั้งหลายมีค่านิยมและความคิดหลากหลายแตกต่างกัน
ค่านิยมและแนวคิดเหล่านั้นส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับกฎระเบียบของสังคมที่ตนอาศัยอยู่
ซึ่งควรได้รับการส่งเสริมให้คงอยู่เพราะเป็นสัญญาณทางสังคม

2) สำหรับค่านิยมและแนวคิดบางอย่างที่แม้ว่าจะไม่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับสังคม
ของตน เช่น ประเด็นเกี่ยวกับชีวิตและเสรีภาพก็ควรได้รับการสนับสนุนเชิดชูให้คงอยู่เช่นกัน
ไม่ว่าความคิดของคนส่วนใหญ่ในสังคมนั้นจะมีความเห็นเป็นเช่นไรก็ตาม

3) จะพิจารณาสำนึกทางค่านิยมและสิทธิของบุคคลในฐานะที่มีความสำคัญก่อนจะ
กลายมาเป็นพันธะหรือสัญญาทางสังคม โดย

(1) จะบูรณาการแนวคิดต่าง ๆ เกี่ยวกับข้อตกลง สัญญา ความยุติธรรม และสิทธิที่ควรได้รับ

(2) จะตระหนักว่าการพิจารณาทางกฎหมาย บางครั้งก็เกิดความขัดแย้ง จนยากที่จะบูรณาการเข้าด้วยกันได้

4.3.2 ขั้นที่ 6 หลักคุณธรรมและจริยธรรมสากล ที่การกระทำเพราะมีความเชื่ออย่างมีเหตุผลว่าหลักคุณธรรมและจริยธรรมเป็นสิ่งที่ถูกต้อง และเกิดความสำนึกในส่วนตัวตนว่ามีพันธะที่จะต้องปฏิบัติตามหลักการดังกล่าว มีลักษณะสำคัญ คือ

1) การปฏิบัติตามคุณธรรมและจริยธรรมที่ตนเองเป็นผู้เลือกเอง

2) กฎระเบียบหรือข้อตกลงทางสังคมบางประการ เป็นสิ่งที่ถูกต้องอย่างมีเหตุผล เนื่องจากเป็นสิ่งที่ตั้งอยู่บนหลักการ

3) เมื่อถูกระเบียบขัดแย้งกับหลักการ นักเรียนจะปฏิบัติตามหลักการและหลักการนั้นเป็นหลักสากลที่ว่าด้วยความยุติธรรม ได้แก่ ความเสมอภาคในสิทธิมนุษยชน และเคารพในศักดิ์ศรีแห่งความเป็นมนุษย์ของนักเรียนแต่ละคน

4) ทัศนคติทางคุณธรรมและจริยธรรม จะเน้นไปที่สาเหตุที่ก่อให้เกิดระเบียบของสังคม การยอมรับคุณธรรมและจริยธรรมของบุคคลอย่างมีเหตุผล หรือมีจุดหมายปลายทางด้านคุณธรรมและจริยธรรม นั่นคือ ตัวนักเรียนนั่นเอง

สรุปว่า พัฒนาการคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 มีขั้นตอนที่สำคัญ 3 ระดับหลัก 6 ระดับย่อย เรียงจากพฤติกรรมที่ตอบสนองความต้องการด้านร่างกายสู่การสนองตอบตามสากลหรือจิตใจสูงสุด ได้แก่ 1) ระดับก่อนมีคุณธรรมและจริยธรรมของตนเอง ประกอบด้วย มีคุณธรรมและจริยธรรมจากภายนอก ปึงเจกบุคคลนิยมและการตอบสนองความต้องการและการแลกเปลี่ยน 2) ระดับมีคุณธรรมและจริยธรรมตามกฎเกณฑ์สังคม ประกอบด้วย การคาดหวังทางสังคม ความสัมพันธ์ และการคล้อยตาม ระบบสังคมและมโนธรรม และ 3) ระดับมีคุณธรรมและจริยธรรมเหนือกฎเกณฑ์สังคมหรือยึดหลักการ ประกอบด้วย สัญญาหรือประโยชน์ทางสังคมและสิทธิส่วนบุคคล และหลักคุณธรรมและจริยธรรมสากล

7. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

7.1 งานวิจัยในประเทศ

จิตรประสงค์ ชาวเจริญ (2542 : 114-115) ได้วิจัยเรื่อง ความคิดเห็นของครูเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลตะวันออกเพื่อศึกษาและเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น กลุ่มตัวอย่าง คือ ครูระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จำนวน 360 คน จาก 26 โรงเรียน ใน 3 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา จังหวัดชลบุรี และจังหวัดระยอง ผลการศึกษาพบว่า

1. ความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับมาก
2. หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)

เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรม ครูเห็นด้วยระดับปานกลาง

3. การอบรมนักเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
4. การเรียนการสอนในห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
5. การเรียนการสอนนอกห้องเรียน ครูเห็นด้วยระดับมาก
6. การวัดผลและประเมินผล ครูเห็นด้วยระดับมาก
7. เมื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นของครู เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียนตามตัวแปรเพศหมวดวิชาที่สอนประสิทธิภาพการสอนและขนาดโรงเรียน พบว่า มีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่เมื่อพิจารณาทางด้านพบว่า

7.1 ความคิดเห็นของครูระหว่างหมวดวิชาเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม ด้านความสำคัญของการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมและจริยธรรมด้านการอบรมนักเรียนและด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7.2 ความคิดเห็นของครูที่สอนในโรงเรียนขนาดต่างกัน เกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรม ด้านหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) เกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมด้านการเรียนการสอนในห้องเรียน ด้านการเรียน

การสอนนอกห้องเรียน และด้านการวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

เดวียน พันอนุ (2542 : 147-148) ได้ศึกษาพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด ผลการศึกษาพบว่า

1. มีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดร้อยเอ็ด โดยรวมและจำแนกตามสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามเป็นรายด้านทั้ง 9 ด้าน โดยมีรายชื่อที่มีคุณธรรมค่อนข้างสูงจำนวน 1 ชื่อ ในแต่ละด้านดังนี้ เข้าร่วมงานสังคมตามที่ได้รับคำเชิญ อุทิศเวลาเพื่อประโยชน์ส่วนรวม ไม่ร่วมกันกับคนใกล้ชิดหรือพรรคพวกในการแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตนจากตำแหน่งหน้าที่ ตัดสินปัญหาด้วยความเป็นธรรมตามหลักการและเหตุผล จัดให้มีการประชุมผู้ร่วมงานอย่างสม่ำเสมอ แต่งกายเหมาะสมกับกาลเทศะ ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เป็นที่ไว้วางใจให้อภัยผู้ร่วมงานอยู่อย่างเอื้อนิตย บริหารงานโดยยึดระเบียบแบบแผนของทางราชการเป็นหลัก

2. ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมพื้นฐานของผู้บริหารโรงเรียน โดยรวมและในรายด้าน 6 ด้านไม่แตกต่างกัน แต่ประธานกรรมการโรงเรียนมีความคิดเห็นเกี่ยวกับพฤติกรรมด้านคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนใน 3 ด้านที่เหลือนอกจากครูผู้สอน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ด้านมีความเมตตากรุณาต่อผู้ร่วมงานและผู้อื่น ด้านมีความรักและห่วงใยผู้ร่วมงาน และด้านมองโลกในแง่ดี

บุญร่วม กิดการ (2542 : 164-166) ได้ศึกษาปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา ตามทัศนะของครูประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ผลการศึกษาพบว่า

1. ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรมของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม โดยส่วนร่วมและเป็นรายด้าน มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับมาก โดยเรียงตามลำดับดังนี้ คุณธรรมในการครองตน คุณธรรมในการครองคน และคุณธรรมในการครองงาน

2. ระดับการปฏิบัติตนตามคุณธรรม โดยส่วนร่วมและเป็นรายด้านของผู้บริหารโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานการประถมศึกษาจังหวัดนครพนม ในโรงเรียนที่มีขนาดต่างกัน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยผู้บริหารในโรงเรียน

ขนาดเล็กมีระดับการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดกลางและขนาดใหญ่ ผู้บริหาร
โรงเรียนขนาดกลางมีระดับการปฏิบัติมากกว่าผู้บริหารในโรงเรียนขนาดใหญ่

พีระพงษ์ เจริญพันธุ์วงศ์ (2543 : 152-154) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการกิจกรรม
ส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรมในโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา : ศึกษาเฉพาะกรณี
โรงเรียนกระสังพิทยาคม อำเภอกระสัง จังหวัดบุรีรัมย์ ผลการวิจัยพบว่า

1. การสอดแทรกในการสอนรายวิชาต่าง ๆ ครู-อาจารย์ผู้สอนในโรงเรียน
ได้ปลูกฝังคุณธรรม โดยในขั้นการนำเข้าสู่บทเรียนการสอนรายวิชาต่าง ๆ ได้พูดถึงเนื้อหา
หรือกิจกรรมที่ครอบคลุมหมายให้นักเรียนปฏิบัติได้มากน้อยเท่าไร โรงเรียนกำหนดการปลูกฝัง
คุณธรรมทุกด้านในการสอนเนื้อหาวิชาในทุกรายวิชาและทุกครั้งที่ทำการสอน ปัญหาที่พบ
ส่วนมากจะเกิดจากตัวนักเรียนเอง คือ นักเรียนบางส่วนไม่ให้ความสนใจ อีกทั้งยังไม่ตระหนัก
ถึงความสำคัญของเรื่องดังกล่าวเท่าที่ควร การสอดแทรกคุณธรรมด้านต่าง ๆ ในเนื้อหาวิชา
ที่สอนเป็นสิ่งที่ปฏิบัติได้ยากเนื่องจากอาจารย์ผู้สอนขาดเทคนิควิธีการปลูกฝังคุณธรรม
ด้านต่าง ๆ ซึ่งโรงเรียนแก้ปัญหาโดยจัดทำโครงการอบรมสัมมนาเทคนิควิธีการปลูกฝัง
คุณธรรม จริยธรรมแก่ครูผู้สอน

2. การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมโดยตรง โรงเรียนได้ดำเนินการโดยการสอน
รายวิชาที่มีเนื้อหาด้านคุณธรรมจริยธรรม มีการใช้สื่อการสอนเพื่อปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม
มีการอบรมหน้าเสาธง โดยครูแหวและครูที่ปรึกษา มีการอบรมประจำสัปดาห์โดย
คณะกรรมการดำเนินงานคุณธรรมและจริยธรรมเชิงวิทยากรจากภายนอกมาให้การอบรม
มีการจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางศาสนาและวันสำคัญอื่น ๆ การจัดกิจกรรมค่ายพุทธบุตร
แต่โรงเรียนขาดงบประมาณในการดำเนินการ นักเรียนบางส่วนยังไม่มี การปฏิบัติตนตาม
เป้าหมาย เนื่องจากสื่อภายนอกมีอิทธิพล เช่น สื่อวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์
มีการลอกเลียนแบบในตัวอย่างที่ไม่เหมาะสม โรงเรียนได้แก้ปัญหาโดยการให้คำแนะนำ
การเลือกสื่อการเชิงวิทยากรมาให้การอบรมมากขึ้น และจัดสรรงบประมาณให้เพิ่มเติม

3. การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน โรงเรียนได้มีกำหนด
กฎระเบียบในการอยู่ร่วมกัน อาจารย์ทุกคนและนักเรียนร่วมมือกัน การจัดการกิจกรรมการปลูกฝัง
คุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน มีการจัดกิจกรรมพิเศษนอกเหนือจากการเรียนการสอน
จัดบรรยากาศสภาพแวดล้อมภายใน โรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีคุณธรรม จริยธรรม
ปัญหาสำคัญทางสถิติที่พบคือ การจัดการกิจกรรมเข้าค่ายคุณธรรมไม่สามารถจัดได้ครบทุก
ระดับชั้น นักเรียนบางส่วนขาดความสนใจและไม่กระตือรือร้นในการเข้าร่วมกิจกรรมโรงเรียน

แก้ปัญหาโดยจัดให้มีป้ายคำเตือน คำสุภาพิต เพื่อปลูกฝังคุณธรรมด้านต่าง ๆ ขอความร่วมมือจากส่วนราชการ ชุมชนและวัด เพื่อกำหนดมาตรการและแนวทางในการแก้ปัญหาาร่วมกัน

พิมพ์พรรณ เทพสุเมธานนท์ (2543 : 212-216) ได้วิจัยเรื่อง จริยธรรมของครู-อาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย กรุงเทพมหานคร โดยขอความร่วมมือจากอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ มัธยมศึกษาตอนปลาย สังกัดคณะศึกษาศาสตร์/ครุศาสตร์ ทบวงมหาวิทยาลัย และมัธยมศึกษาตอนปลายสังกัดคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ สรุปผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์ข้อมูลแสดงให้เห็นว่าการเรียงลำดับจริยธรรม 10 ด้าน ของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายมีความสัมพันธ์กัน ส่วนคะแนนจริยธรรมไม่มีความสัมพันธ์กันในทางบวก และอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิงและชายมีคะแนนจริยธรรมด้านความสามัคคี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยอาจารย์เพศหญิงมีคะแนนจริยธรรมสูงกว่าอาจารย์เพศชาย อาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายที่มีอายุ และสถานภาพสมรสแตกต่างกัน มีคะแนนจริยธรรมรายด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านไม่แตกต่างกัน และที่สังกัดประเภทโรงเรียนต่างก็มีคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคี และคะแนนจริยธรรม รวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

2. นักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเพศหญิงและเพศชาย มีคะแนนจริยธรรมรายด้านและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และที่สังกัดประเภท โรงเรียนต่างก็มีคะแนนจริยธรรมด้านความรับผิดชอบ ความมีระเบียบวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต ความเคารพต่อกฎหมายบ้านเมือง ความยุติธรรม ความเสียสละ ความสามัคคีและคะแนนจริยธรรมรวมทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. สำหรับระดับจริยธรรมรายด้านของอาจารย์มัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และอยู่ในระดับ 4 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของสังคมส่วนรวม) ส่วนระดับจริยธรรมรายด้านของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ) และระดับจริยธรรมรวมทุกด้านของอาจารย์และนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายอยู่ในระดับ 3 (มีจริยธรรมเพื่อผลประโยชน์ของผู้อื่นในหมู่คณะเล็ก ๆ)

ศวิณี ปาลกะวงศ์ ณ อยุธยา (2543 : 207-111) ได้ศึกษาปัญหาการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมของครูให้แก่แก่นักเรียน ระดับประถมศึกษา กลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร ผลการวิจัย พบว่า

1. ครูประถมศึกษากลุ่มบูรพา สังกัดกรุงเทพมหานคร มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก ได้แก่ ด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านการเรียนการสอน ด้านการประพฤติปฏิบัติของครู ด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน และด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรม และจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนอยู่ในระดับปานกลาง
2. ครูชายและครูหญิงมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านนักเรียน และด้านอิทธิพลของสื่อมวลชน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
3. ครูที่อายุต่างกันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
4. ครูที่มีการศึกษาต่างกันมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
5. ฝ่ายบริหารและครูผู้สอนมีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนทุกด้านแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. ครูที่สถานภาพสมรส โสด สมรส หม้าย มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกัน
7. ครูที่มีประสบการณ์สอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านอิทธิพลของกลุ่มเพื่อนนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
8. ครูที่มีประเภทวิชาสอนต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ในด้านสภาพแวดล้อมทางบ้านของนักเรียน ส่วนด้านอื่น ๆ ไม่มีความแตกต่างกัน
9. ครูที่อยู่ในโรงเรียนขนาดต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่แก่นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกัน

10. ครูที่สอนในระดับชั้นต่างกัน มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรม
ให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกัน

11. ครูที่เคยผ่านการอบรมและไม่เคยผ่านการอบรมการปลูกฝังคุณธรรมและ
จริยธรรม มีปัญหาการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกัน

12. ครูที่เป็นครูประจำชั้นและไม่ได้เป็นครูประจำชั้น มีปัญหาการปลูกฝัง
คุณธรรมและจริยธรรมให้แก่ นักเรียนทุกด้านไม่แตกต่างกัน

สมพร สอนสนาม (2543 : 174-176) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม
ของครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด ผลของการวิจัย
พบว่า

1. ข้าราชการครูโดยส่วนรวมและจำแนกสถานภาพตำแหน่งเห็นว่า ครู-อาจารย์
โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดร้อยเอ็ด มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม
โดยรวมเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน อยู่ในระดับมาก โดยมีรายชื่อที่มีความเห็นด้วยในระดับมากและ
มีค่าเฉลี่ยสูงสุดจำนวน 2 ชื่อ ในแต่ละด้านตามลำดับดังนี้ แต่งกายสุภาพเรียบร้อยเหมาะสมกับ
โอกาสต่าง ๆ มีวินัยประพฤติปฏิบัติตามจรรยาบรรณครู ตลอดจนรับผิดชอบต่อการกระทำ
ของตนเอง สั่งสอนอบรมนักเรียนด้วยความรักความเมตตาอย่างเท่าเทียมกัน ใช้เหตุผลและ
หลักธรรมประกอบในการตัดสินใจเพื่อลงโทษนักเรียน สนับสนุนส่งเสริมให้ผู้อื่นเป็น
พลเมืองดี และการรณรงค์ส่งเสริมให้บุคคลรู้จักใช้สิทธิหน้าที่ในระบอบประชาธิปไตยอันมี
พระมหากษัตริย์เป็นประมุข

2. ผู้บริหารและครูผู้สอนเห็นว่า ครู-อาจารย์มีพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม
โดยรวมและเป็นรายด้านทั้ง 3 ด้าน ไม่แตกต่างกัน

จิระศักดิ์ สงวนชีพ (2544 : 158-160) ได้วิจัยเรื่อง ศึกษาการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมและ
จริยธรรมสำหรับครู-อาจารย์โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดกรมสามัญศึกษา จังหวัดนครพนม
ผลการวิจัยพบว่า

1. การปฏิบัติตนด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับครู อยู่ในระดับดีมาก

2. ผลการเปรียบเทียบระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม และจริยธรรม พบว่า
ครูเพศชายมีระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรมมากกว่าครูเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ
ที่ระดับ .05 และมีระดับการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม มากกว่าครูเพศหญิงอย่างมีนัยสำคัญทาง
สถิติที่ระดับ .01 แต่เมื่อเปรียบเทียบตามสถานภาพระหว่างครู โสด และที่สมรสแล้ว พบว่า

ระดับการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรม จริยธรรม ไม่แตกต่างกัน ในส่วนของระดับตำแหน่ง พบว่า ครูที่มีระดับตำแหน่งสูง มีการปฏิบัติตนในด้านคุณธรรม มากกว่าระดับตำแหน่งอื่น แต่การปฏิบัติตนด้านจริยธรรม พบว่า มีระดับการปฏิบัติไม่แตกต่างกัน

ธนพงศ์ มงคล (2545 : 197-198) ได้ศึกษาเรื่อง ความคิดเห็นของผู้ปกครองเกี่ยวกับการพัฒนาจริยธรรมในโรงเรียนมงฟอร์ตวิทยาลัย แผนกประถม ผลการศึกษาพบว่า

1. ด้านการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนและกิจกรรมเสริมหลักสูตร

ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดมีผลต่อการพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้จัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เด็กประพฤติตนเป็นคนดีอย่างสม่ำเสมอ โดยให้ทุกคนมีส่วนร่วมและช่วยกันอบรมปลูกฝังทั้งที่โรงเรียนและที่บ้าน

2. ด้านสิ่งแวดล้อมที่เอื้อหรือส่งเสริมต่อการพัฒนาจริยธรรม ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนจัดไว้อยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความ

ต้องการให้นักเรียนได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อมที่หลากหลาย ทั้งภายในและภายนอกโรงเรียน โดยครูและนักเรียนต้องร่วมมือกันในการจัดหาสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสม

3. ด้านบุคลากร ความคิดเห็นของผู้ปกครองต่อคุณลักษณะของบุคลากรมีผลต่อ

การพัฒนาจริยธรรมแก่นักเรียนอยู่ในระดับมาก และผู้ปกครองมีความต้องการให้พัฒนาบุคลากรระบบการเรียนการสอนควบคู่กับคุณธรรมและครูต้องเป็นแบบอย่างที่ดี ไม่ใช่อารมณ์กับเด็ก

แสงดาว กงนางวัง (2545 : 164-166) ได้รายงานการพัฒนาการจัดกิจกรรมส่งเสริม

คุณธรรมจริยธรรม ที่ส่งผลต่อคุณภาพของนักเรียนโรงเรียนบ้านเป่าวิทยา อำเภอเกษตรสมบูรณ์ จังหวัดชัยภูมิ พบว่า

1. ก่อนการจัดกิจกรรม นักเรียนมีการปฏิบัติตนด้านคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน โดยภาพรวมและรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนหลังจัดกิจกรรม นักเรียนมีการปฏิบัติคุณธรรม จริยธรรม อยู่ในระดับมาก

2. หลังจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน นักเรียนมีการปฏิบัติตน โดยภาพรวมและรายด้าน 6 ด้าน คือ ด้านความรับผิดชอบ ด้านความมีวินัยในตนเอง ด้านความขยันหมั่นเพียร ด้านความเสียสละ ด้านการพึ่งตนเอง และด้านความซื่อสัตย์ มากกว่าก่อนจัดกิจกรรม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

3. นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังการจัดกิจกรรมส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม โดยภาพรวมค่าเฉลี่ยเท่ากับ 2.56 สูงกว่าเกณฑ์ของโรงเรียนที่กำหนดไว้ (2.50)

4. ปัญหาและแนวทางแก้ไข ได้แก่ ขาดบุคลากร งบประมาณ สถานที่ การแก้ไข โดยเชิญวิทยากรจากท้องถิ่น การใช้วัสดุ และสถานที่ที่สีกนอกห้องเรียน และใช้ศาสนสถาน หรือสถานที่อื่นในท้องถิ่นในการจัดกิจกรรมพัฒนาคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียน

ศรีอุทัย โสทน และคนอื่น ๆ (2546 : 151-153) ได้พัฒนาชุดกิจกรรมเสริมสร้าง คุณธรรมจริยธรรม สำหรับครูชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 5 ชุด คือ 1) ความสนใจใฝ่รู้และ สร้างสรรค์ 2) ความมีน้ำใจ 3) ความมีวินัย 4) ความเป็นไทย และ 5) การบริโภคด้วยปัญญาใน วิถีชีวิตไทย โดยทดลองใช้สอนกับนักเรียน โรงเรียนเครือข่ายวัดแม่พระองค์อุปถัมภ์ 5 แห่ง รวม จำนวน 392 คน พบว่า ชุดกิจกรรมทั้ง 5 ชุด มีเนื้อหา ลำดับขั้นตอน สื่อและอุปกรณ์ที่ครู สามารถนำไปใช้สอนนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ได้อย่างมีคุณภาพ โดยมีประสิทธิภาพ กระบวนการ/ผลลัพธ์เท่ากับ 83.82/87.31 สูงกว่าเกณฑ์ 80/80 และนักเรียนมีคุณลักษณะ ด้านจิตพิสัยของผู้เรียนเกี่ยวกับคุณธรรมจริยธรรมก่อนเรียนเหมาะสมอยู่ในระดับปานกลาง ส่วนหลังจัดกิจกรรมนักเรียนมีคุณลักษณะด้านจิตพิสัยเหมาะสมอยู่ในระดับมาก และสูงกว่า ก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

สุชาติ อาจศัตรู (2546 : 162-163) ได้ศึกษา การพัฒนาพฤติกรรมที่พึงประสงค์ของ นักเรียน โรงเรียนภูซางใหญ่วิทยาคม อำเภอสุวรรณคูหา จังหวัดหนองบัวลำภู พบว่า สภาพ ปัจจุบันและปัญหาเกี่ยวกับพฤติกรรมของนักเรียน คือ นักเรียนมีพฤติกรรมมาสายและหนีเรียน เนื่องจากยังไม่ระบบที่ชัดเจนและขาดความต่อเนื่อง ขาดการประสานงานความร่วมมือระหว่าง บุคลากรในโรงเรียน ซึ่งเป็นผลกระทบให้การปฏิบัติงานเพื่อพัฒนาความประพฤติของนักเรียน ไม่มีประสิทธิภาพเท่าที่ควร โรงเรียนได้นำเอาระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนมาใช้โดยครูที่ปรึกษา เป็นกลุ่มเป้าหมาย ผลการพัฒนาทำให้นักเรียนพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ทั้งการมาสาย การหนีเรียน การทะเลาะวิวาท ชู้สาว และการเกี่ยวข้องกับสารเสพติดลดลง โดยหลังการ ดำเนินงานครูมีความรู้ความเข้าใจและนำสู่การปฏิบัติ รวมทั้งนักเรียนมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์ โดยภาพรวมและรายด้านมากกว่าก่อนการพัฒนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

ประเทือง เลื่อมใส (2548 : 183-185) ได้ศึกษา การดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและ จริยธรรมในสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัดการศึกษาช่วงชั้นที่ 1-2 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษากาฬสินธุ์ เขต 2 ผลการศึกษาพบว่า

1. สถานศึกษามีการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม โดยภาพรวม

และรายด้าน อยู่ในระดับปานกลาง รายด้านเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ การจัดการเรียน การสอน การบูรณาการกับวิถีชีวิตทั้งในและนอกโรงเรียน และการจัดกิจกรรมปลูกฝัง คุณธรรมและจริยธรรมโดยตรง

2. ผลการเปรียบเทียบการดำเนินงานส่งเสริมคุณธรรมและจริยธรรม ตาม ความคิดเห็นของครูในสถานภาพต่างกัน พบว่า ฝ่ายบริหารมีการดำเนินส่งเสริมคุณธรรม และจริยธรรมมากกว่าครูผู้สอนและผู้ปกครองนักเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

รุ่งทิwa จันทน์วัฒนวงษ์ (2548 : 155-157) ได้ทำการวิจัย บทบาทของครูต่อ การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของนักเรียน ตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 พบว่า

1. บทบาทของครู คือ 1) บทบาทในการจัดการเรียนการสอน ครูมีความรู้ความเข้าใจ ในหลักการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ตามหลักสูตรการศึกษา ขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดี จัดการเรียนการสอนคุณธรรมจริยธรรมสอดแทรกในทุกสาระการเรียนรู้ ที่ตนเองสอน ใช้วิธีการบอกและแนะนำ มีนิทานเป็นสื่อและการนำนักเรียนไปศึกษานอก สถานที่ คือ การพานักเรียนไปวัด แต่ยังไม่พบว่ามีการใช้หนังสือเป็นอุปกรณ์ประกอบการเรียนรู้ ของผู้เรียน ประเมินผลโดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรม และแบบทดสอบ 2) บทบาทในการเป็น ตัวแบบที่ดี ครูได้แสดงตนเป็นแบบอย่างที่ดีให้แก่ นักเรียนในการปฏิบัติกิจกรรมประจำวัน คือ การแสดงมารยาทไทยการไหว้ การใช้วาจาสุภาพต่อเพื่อนครูและบุคคลอื่น การแต่งกายสะอาด เรียบร้อย และด้วยผ้าไหม แต่ครูเป็นแบบอย่างน้อยคือ การปฏิบัติตามข้อห้ามทางศาสนา เช่น การดื่มสุรา และ 3) บทบาทในการสร้างบรรยากาศและสิ่งแวดล้อม ครูใช้กิจกรรมวันสำคัญ ทางศาสนาและการฟังเทศเป็นกิจกรรมส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรม จัดบรรยากาศ ในห้องเรียน เช่น จัดให้มีสัญลักษณ์ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จัดป้ายนิเทศเกี่ยวกับคำคม ด้านคุณธรรมจริยธรรม และกำหนดหน้าที่รับผิดชอบในห้องแก่นักเรียนแต่ละคน เช่น การทำ เเวรความสะอาด

2. ครูมีการปลูกฝังพฤติกรรมคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ของ นักเรียนโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก รายด้านเรียงจากค่าเฉลี่ยมากไปหาน้อย คือ ความซื่อสัตย์สุจริต ความกตัญญู ความเมตตา การมีระเบียบวินัย และความรับผิดชอบ

3. ปัญหา คือ การขาดสื่อประกอบการสอนด้านคุณธรรมจริยธรรม ครูขาดเทคนิค การสอนที่เป็นรูปธรรม โดยครูมีความต้องการที่จะเข้ารับการพัฒนาเรื่องรูปแบบ วิธีการจัด

กิจกรรมการเรียนการสอนเพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม และเทคนิคและวิธีการประเมินผล
คุณธรรมจริยธรรม

อดิศักดิ์ มุ่งชู (2548 : 167-170) ได้รายงานการพัฒนาให้นักเรียนด้านคุณธรรม จริยธรรม
และค่านิยมที่พึงประสงค์ โรงเรียนนาคนาประชาสรรค์ อำเภอนาคนา จังหวัดมหาสารคาม ใน
6 ด้าน คือ ความมีวินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนาเบื้องต้นของศาสนาพุทธ
ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ในปีการศึกษา
2545-2547 ผลการศึกษาพบว่า

1. ปีการศึกษา 2545 โดยรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง ด้านที่มี
ค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก คือ ความซื่อสัตย์ การประหยัด และความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อ
เผื่อแผ่ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ การปฏิบัติตามหลักศาสนาเบื้องต้นของศาสนาพุทธ

2. ปีการศึกษา 2546 โดยรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมาก ด้านที่มีค่าเฉลี่ย
สูงสุด 3 อันดับแรก คือ ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีวินัย และการประหยัด
ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด คือ ความรับผิดชอบ

3. ปีการศึกษา 2547 โดยรวมมีการดำเนินงานอยู่ในระดับมากที่สุด ด้านที่มี
ค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรก คือ การประหยัด ความเมตตากรุณาและเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และ
ความซื่อสัตย์สุจริต ด้านที่มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือ ความรับผิดชอบ

4. ผลการเปรียบเทียบการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์
ตามความคิดเห็นของครู-อาจารย์ นักเรียน ผู้ปกครอง และกรรมการสถานศึกษา แตกต่างกัน
พบว่า หลังดำเนินการ นักเรียนมีพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ สูงกว่า
ก่อนดำเนินการ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

5. ผลการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่พึงประสงค์ ส่งผลให้นักเรียน
มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนที่เหมาะสมมากขึ้นจากปีการศึกษา 2545-2547 โดยนักเรียนมีเกรด
เฉลี่ยรวมทั้ง โรงเรียนเท่ากับ 2.83, 2.86 และ 2.90 เรียงตามลำดับ ผ่านเกณฑ์พัฒนา คือ มีเกรด
เฉลี่ยตั้งแต่ 2.75 ขึ้นไป รวมทั้งผลการพัฒนาทำให้นักเรียนสามารถสอบเรียนต่อเพิ่มขึ้นจาก
ปีการศึกษา 2545-2547 ร้อยละ 74.62, 91.43 และ 94.93 ตามลำดับ

7.2 งานวิจัยต่างประเทศ

ดี คอสต้า (De Costa. 1989 : 6141-A) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่อง เหตุผลเชิงจริยธรรม
ของเด็กเล็ก ในโรงเรียนที่มีสภาพแวดล้อมต่างกัน กลุ่มตัวอย่างนักเรียนชายและนักเรียนหญิง
96 คน เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของโคลเบิร์ต พบว่า

เพศและระดับชั้น ไม่มีอิทธิพลต่อการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของเด็ก อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ที่ระดับ .05 แต่องค์ประกอบที่น่าสนใจ คือ กลุ่มเพื่อนและอิทธิพลของโรงเรียนอาจส่งเสริมให้การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมสูงขึ้นได้

แบร์ (Bear. 1989 : 4961-A) ที่ได้ทำการวิจัยเรื่องความสัมพันธ์ของการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมที่มีต่อปัญหาด้านความประพฤติและสติปัญญาในกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนเกรด 6 จำนวน 60 คน ในเมืองไอ โอวา เครื่องมือที่ใช้ เป็นแบบสัมภาษณ์การใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมของ โคลเบิร์ก (Kohlberg) และแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ของ สแตนฟอร์ด (Standford) ผลการวิจัยพบว่า ปัญหาความประพฤติลดลง และวุฒิภาวะทางจริยธรรมเพิ่มขึ้นกับเด็กที่มีเขาว์ปัญญาจะมีความก้าวหน้าทางคุณธรรม จริยธรรม

ลารส (Lares. 1995 : 4353-A) ได้ศึกษาความเข้าใจหลักการและการปฏิบัติตามหลักการบริหารจัดการคุณภาพแบบเบ็ดเสร็จ (Total Quality Management : TQM) ในด้านวินัยนักเรียน เพื่อกำหนดคุณภาพของระบบการดูแลจัดการวินัย การแก้ปัญหาวินัยนักเรียน ตลอดจนกำจัดอุปสรรคบางประการในการแก้ปัญหาวินัยนักเรียน เพื่อปรับปรุงค่านิยมที่เป็นรูปธรรมเกี่ยวกับพฤติกรรมที่มีคุณภาพและระบบของพฤติกรรม โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการเยี่ยมชมสำนักงานวินัยนักเรียน นักเรียน ครู และผู้ปกครองใน โรงเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น แล้วนำมาให้ครูและนักเรียนร่วมกันวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับวินัยนักเรียน โดยใช้หลัก TQM เพื่อร่วมกันตัดสินใจว่าปัญหาวินัยในเรื่องใด และช่วงเวลาใดของการเรียนที่เป็นปัญหาสำคัญ ตลอดจนร่วมค้นหาสาเหตุของปัญหา และแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว ผลการวิจัยสรุปว่า หลักการของ TQM สามารถในการแก้ไขปัญหาวินัยของนักเรียนใช้ประโยชน์ได้ เนื่องจากเป็นการทำให้นักเรียนพัฒนาการมีวินัยที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับ ทำให้ผู้ใหญ่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือนักเรียน หาแนวทางในบรรยากาศแห่งความไว้วางซึ่งกันและกัน มีผลทำให้นักเรียนรู้สึกว่าได้รับการสนับสนุนและเสริมสร้างความรับผิดชอบในการมีพฤติกรรมของตน หลักการนี้จึงเป็นวิธีการสนับสนุนให้นักเรียนมีวินัยด้วยตนเอง ไม่ใช่เป็นเครื่องมือที่นำไปสู่ความไม่พอใจหรือโกรธแค้น

โคล (Cole. 1999 : 9462-A) ได้ศึกษาการรับรู้เกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของผู้ช่วยผู้บริหาร ในด้านการควบคุมดูแลวินัยนักเรียน ตามความคิดเห็นของผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหารในโรงเรียนของรัฐจอร์เจีย การเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถาม พบว่า ผู้ช่วยผู้บริหารได้ปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างเหมาะสมในการกำจัดกลุ่มนักเรียนที่จะรวมกลุ่มกันกระทำความผิดหรือมีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานระหว่างแขกผู้มาเยี่ยมชมโรงเรียนกับบุคลากรของ

โรงเรียน ควบคุมการเข้าชั้นเรียนของนักเรียน และประสานงานกับหน่วยงานสนับสนุนการทำกิจกรรมของนักเรียน โดยผู้บริหารและผู้ช่วยผู้บริหาร 2 กลุ่มมีการรับรู้เกี่ยวกับความรับผิดชอบเบื้องต้นของผู้ช่วยผู้บริหารฝ่ายวินัยนักเรียนแตกต่างกันในเรื่องต่อไป นี้ การเสริมสร้างบรรยากาศของโรงเรียนให้เกิดการสร้างสรรค้พฤติกรรมที่เหมาะสม การรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับความคิดทางวินัยของนักเรียน เป็นผู้ประสานงานกับบุคคลภายนอกกับบุคลากรภายในมาร่วมทำงาน และการบริหารงานงบประมาณ แต่ทั้ง 2 กลุ่มมีการรับรู้เรื่องอื่น ๆ อีกจำนวนมากไม่แตกต่างกัน

โอซากะ (Osakwe. 2001 : 12057-A) ได้ทำการวิจัยเรื่องการใช้รูปแบบพัฒนาการทางจริยธรรมของ โคลเบิร์ต (สำหรับครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในไนจีเรีย) การวิจัยครั้งนี้ต้องการเสนอพัฒนาการของหลักสูตร การสอนของครู โดยมีแบบอย่างพัฒนาการของ โคลเบิร์ต ซึ่งกล่าวว่า พัฒนาการทางจริยธรรมเกิดขึ้นที่ละขั้น ในโครงสร้างทั้ง 6 เป็นลำดับ อันเป็นผลจากการปฏิบัติริยาสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมทุกคนจะต้องผ่านขั้นตอน โดยไม่มีใครกระโดดข้ามขั้น แต่ว่าก้าวช้าหรือเร็วขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน การแก้ปัญหาทางสังคมอย่างสม่ำเสมอ เป็นปัจจัยอย่างหนึ่งที่จะเปลี่ยนจริยธรรมขั้นหนึ่งไปยังอีกขั้นหนึ่ง ในการนี้อาจช่วยได้โดยการชี้แจงอภิปราย ซึ่งต้องมีการนำเรื่องที่จะช่วยในการพัฒนาของ โคลเบิร์ต นำไปสู่สถานการณ์ที่ขัดแย้ง สถานการณ์เช่นนี้ครูในฐานะผู้นำต้องรู้ทักษะการชี้แจง

โรมิโอ (Romeo. 2001 : 12595-A) ได้ทำการวิจัยเรื่อง การพัฒนาความรู้ จริยธรรม จากคะแนนแบบทดสอบพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมแก่นักเรียน โรงเรียนมัธยมศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการสอนการพัฒนาความรู้จริยธรรมจากคะแนนแบบทดสอบการพัฒนาการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม กลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย จำนวน 200 คน แบ่งเป็นกลุ่มทดลองและกลุ่มควบคุม ใช้วิธีการพัฒนาจริยธรรมจากการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรม โคลเบิร์ต ผลการวิจัยพบว่า คะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 2 กลุ่มไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ และพบว่า คะแนนการให้เหตุผลเชิงจริยธรรมทั้ง 2 กลุ่มไม่มีความแตกต่างกัน องค์ประกอบภูมิหลังของประชากรด้านเพศ อายุ ชั้นเรียน คะแนนสะสมระดับการศึกษาของบิดามารดา และจำนวนปีการศึกษาในท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กับระดับการให้เหตุผลเชิงจริยธรรม อย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สรุปได้ว่า การดำเนินงานคุณธรรม และจริยธรรมแก่นักเรียนนั้น จะต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหาร ครูผู้สอน นักเรียน ผู้ปกครอง และชุมชน เพื่อกำหนดกิจกรรมแนวทาง รูปแบบในการพัฒนา

ที่เป็นไปได้ ภายใต้วัตถุประสงค์เป้าหมายที่ชัดเจน เพื่อพัฒนานักเรียนให้เป็นที่ยอมรับของสังคม ส่งผลให้สังคมมีความสุข ร่มเย็น นอกจากนี้แนวทางการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรมแก่นักเรียนในสถานศึกษาทั้งด้านความมีวินัย ความรับผิดชอบ การปฏิบัติตามหลักศาสนา ความซื่อสัตย์สุจริต ความมีเมตตากรุณา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการประหยัด ส่วนใหญ่ปฏิบัติอยู่ในระดับมาก และมีการปฏิบัติแตกต่างกันระหว่างฝ่ายบริหาร ครู และนักเรียน ซึ่งผู้วิจัยได้นำไปเป็นแนวทางในการศึกษาและอภิปรายผลการวิจัยเกี่ยวกับการปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่นักเรียนช่วงชั้นที่ 3 ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษามหาสารคาม เขต 2 ครั้งนี้ต่อไป

มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
RAJABHAT MAHASARAKHAM UNIVERSITY